

บทที่ 1

จักรวรรดิจีน

เมื่อรัฐบาลไคซันมาปกครองประเทศจีน ไม่ว่าจะ เป็นรัฐบาลของจอมทัพเจียงไคเชก (Chiang Kai - shek) หรือรัฐบาลของจีนคอมมิวนิสต์ก็ตาม ข้ออ้างหนึ่งที่มีจะเอ่ยถึงก็คือความอภัยต่อผู้ที่ชาวจีนได้รับจากการที่ชาวตะวันตกได้เหยียบย่ำทำลายเอกราชอำนาจอธิปไตยและเกียรติภูมิของจีน ความอภัยนี้เป็นเสมือนหนึ่งความบาปและจุกจิกที่อยู่ในประวัติศาสตร์จีนที่เคยมีแก่ความรุ่งโรจน์มาแต่อดีตกาล ความอภัยนี้เริ่มปรากฏเด่นชัดในระบอบราชวงศ์สุดท้ายของจีนคือราชวงศ์ชิง (Ch'ing Dynasty) ปกครองจีน

ราชวงศ์ชิงไม่สามารถสกัดกั้นภัยตะวันตกได้ ทั้งการข่มขู่แสดงกำลังแสนยานุภาพทั้งโดยเล่ห์เหลี่ยมเชิงการทูตโดยมหาอำนาจตะวันตก ได้บีบบังคับให้จักรวรรดิจีนค่อย ๆ แปรเปลี่ยนเป็นรัฐกึ่งอาณานิคมของบรรดามหาอำนาจตะวันตกทีละน้อย ๆ อย่างสุดที่จะหลีกเลี่ยงได้ ความไม่ยินยอมพร้อมใจที่จะยอมรับสภาพดังกล่าวซึ่งได้บีบบังคับทุกความจีน ทำให้จักรวรรดิจีนซัดสั่นกันต่อสู้ด้วยการดำเนินการทูตที่ฉ้อฉลเป็นส่วนใหญ่ ตามมาด้วยการประลองกำลังต่อต้านตะวันตก ภัยเชิงการทูตที่อ่อนหัดนั้นเอง เป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญให้จักรวรรดิจีนต้องประสบภัยวาระสุดท้ายใน ค.ศ. 1911

จักรวรรดิจีนได้ดำเนินวิโทโศบายประการใดต่อตะวันตก เชิงการทูตของจักรวรรดิจีนเป็นไปในลักษณะใด จึงทำให้มีผู้วิจารณ์ว่า "... ราชวงศ์ชิง ... ต่อต้านเมื่ออาจหาญพอ อ่อนข้อเมื่อจำเป็นบังคับ ไร้เล่ห์เพทุบายเมื่อสามารถทำได้..."¹ ภัยตะวันตกและเชิงการทูตที่อ่อนหัดของจักรวรรดิจีนมีล้วนผลักดันให้จีนต้องเผชิญกับวาระสุดท้ายของจักรวรรดิจีนใน ค.ศ. 1911 อย่างไร

เพื่อความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในเชิงการทูตของจักรวรรดิจีน การศึกษาวิเคราะห์การทูตควรเริ่มด้วยการศึกษาวิเคราะห์ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ โลกทรรศน์ อุดมการณ์ของจีน ตลอดจนลักษณะโครงสร้างของสถาบันที่สำคัญ ๆ ของจักรวรรดิจีนเป็นเบื้องต้น

ลักษณะเด่นของจีน1. ขนาดพื้นที่

จีนเป็นประเทศที่มีขนาดกว้างใหญ่ไพศาล ประกอบด้วยลักษณะพื้นที่และภูมิอากาศที่มีความแตกต่างกันทั่วประเทศ ส่วนใหญ่อยู่ในเขตภูมิอากาศร้อน (Tropical Zone) ภูมิ-

ประเทศของจีนอาจแบ่งได้กว้าง ๆ โดยยึดเส้น 34 องศาเป็นเส้นแบ่งเขตดังนี้.-²

4

1. ภาคเหนือ. มีแม่น้ำเหลือง (Yellow River) หรือฮวงโห (Hwang - Ho River) สำคัญที่สุด พื้นที่ส่วนใหญ่อุดมสมบูรณ์ (ถ้ามีปริมาณน้ำเพียงพอ) แต่อากาศแห้งแล้งและหนาวอบอุ่น (Temperate) ลักษณะดินฟ้าอากาศและลักษณะภูมิศาสตร์ทำให้คนจีนต้องสร้างระบบการชลประทานป้องกันการไหลบ่าท่วมของแม่น้ำฮวงโห ครั้นในฤดูกาลฝนน้ำมีปริมาณน้อยก็ก่อให้เกิดความแห้งแล้งและข้าวยากมากแห่ง ถึงกระนั้นภาคเหนือนี้ก็เป็นที่เพาะปลูกข้าวสาลีและข้าวมิลเลต (Millet) อีกทั้งเป็นคู่อารยธรรมของจีน มีกรุงปักกิ่ง (Peking) เป็นเมืองสำคัญที่สุด ทั้งเป็นศูนย์กลางการปกครองของจักรวรรดิจีน ทางภาคเหนือนี้มีพรมแดนจมองโกเลีย (Mongolia) แมนจูเรีย (Manchuria) และรัสเซีย (Russia) ซึ่งมักจะรุกรานล้ำพรมแดน พรมแดนทางเหนือจึงมีความสำคัญยิ่งยวดต่อเสถียรภาพความมั่นคงของจีนทุกยุคทุกสมัย

2. ภาคกลาง. ในลุ่มแม่น้ำแยงซี (Yangtze Valley) แม่น้ำสายนี้เป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญยิ่ง มีการเดินเรือและการชลประทาน มีประชากรอยู่หนาแน่นที่สุด แม้พื้นที่ดินไม่อุดมสมบูรณ์ แต่ฝนตกพอเพียงจึงมีอาชีพหลักคือการเพาะปลูกข้าวเจ้า ภาคนี้เป็นแหล่งเกษตรกรรมและพานิชกรรมที่สำคัญยิ่งของจีน เมืองสำคัญได้แก่ นานกิง (Nanking) และเซี่ยงไฮ้ (Shanghai) ความประวัติศาสตร์จีน ชายฝั่งตะวันออกของภาคนี้ไม่มีใครจะทิ้งเฉยฉายการรุกรานจากภายนอกที่จะมาทางตะวันออก จนกระทั่งในคริสต์ศตวรรษที่ 19 จึงปรากฏศัตรูมาจากทะเลคุกคามจีนทางตะวันออกโดยตรง

3. ลุ่มแม่น้ำแยงซีตอนบน. (Upper Yangtze Basin) เป็นเขตเกษตรกรรมมณฑลที่ทำการเกษตรได้ขมมากคือ มณฑลเสฉวน (Szechwan) ดินแดนเขตนี้เริ่มปรากฏชื่อทั่วโลกเมื่อรัฐบาลพรรคชาตินิยมไค่เคลื่อนย้ายรัฐบาลหนีญี่ปุ่นเข้าไปตั้งรัฐบาลที่เมืองจุงกิง (Chungking) แห่งมณฑลนั้น

4. ภาคใต้. เป็นแหล่งเกษตรกรรมและพานิชกรรม ทว่าเป็นแหล่งเร่ร่อนทางการเมือง มักกระต้างกระเทื่องไม่ยอมรับอำนาจการปกครองจากปักกิ่งโดยตรง

2. ลักษณะเศรษฐกิจ

เมื่อพิจารณาตามลักษณะภูมิศาสตร์และจากกิจกรรมชาตินิยมการ จะเห็นได้ว่าวิถีชีวิตของจีนขึ้นอยู่กับความปรารถนาของดินฟ้าอากาศเป็นเบื้องต้นมูลฐาน

เศรษฐกิจจีนขึ้นอยู่กับรากฐานของเกษตรกรรม คนต้องการที่ดิน ที่ดินต้องการแรงงานคน คนและที่ดินต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ทำให้คนมีความผูกพันอย่างลึกซึ้งต่อที่ดิน

ที่ดินเป็นแหล่งเพาะปลูกเป็นเครื่องยังชีพของคน อีกทั้งเป็นที่มาของตำแหน่งฐานะ อำนาจ-
วาสนามงคลโดยเอกเทศ เมื่อมีที่ดินมากก็ย่อมมีผลิตผลมากสู่ท้องตลาดก่อเกิดรายได้ ทำให้ผู้
นั้นร่ำรวยมีกำลังอำนาจส่งให้ฐานะสูงส่งยิ่งขึ้น ส่วนรัฐก็เก็บภาษีจากที่ดินก่อเกิดรายได้แผ่นดิน
ที่ดินจึงมีคุณค่าสูงประมาณที่คนจีนนิยมลงทุนสะสมมากกว่าลงทุนในกิจการธุรกิจประเภทอื่นใด

นอกจากนั้น การเกษตรนี้ยึดหลักพอยังชีพของตนเท่านั้นไม่พึ่งพาผู้อื่น การค้า
ระหว่างชุมชนจึงมีน้อยมาก ความต้องการของประชาชนทั่วไปมีขอบเขตจำกัด ระบบเศรษฐกิจ
แบบอยู่รอดไม่พึ่งพาผู้ใดภายนอก (Self - Sufficient Economy) นี้ไม่ส่งเสริมให้คนจีน
นิยมการลงทุนธุรกิจประเภทใด ๆ ทั้งสิ้น

ระบบเศรษฐกิจนี้ ได้มีส่วนส่งเสริมให้เกิดการสร้างสังคมจีนขึ้น

3. โครงสร้างของสังคมจีน

โดยที่เศรษฐกิจจีนยึดหลักเกษตรกรรม ทำให้สังคมจีนโดยลักษณะทั่วไปเป็น
สังคมชนบทหรือสังคมชาวนา (Peasant society) หรือบางทีก็เรียกครอบคลุมทั่วไปว่า
สังคมเกษตร (Agrarian Society) ในสังคมเช่นนั้น ผู้คนยึดมั่นในหลักการของขงจื้ออย่าง
เหนียวแน่น (Confucianism) ซึ่งได้เน้นหนักการลำดับชั้นตอนของมนุษย์สัมพันธ์ในสังคม
โดยเริ่มตั้งแต่ระดับบุคคลโดยเอกเทศไปจนถึงระดับครอบครัว ครอบครัวเป็นหน่วยเบื้องต้นที่
สร้างสังคมจีนขึ้น สังคมจะศิโรราบเพียงใดขึ้นอยู่กับรากฐานทางสังคมคือครอบครัว ครอบครัวจึง
มีความสำคัญอย่างยิ่งยวดต่อสังคมจีน³

ครอบครัวเป็นหน่วยเบื้องต้นของสังคม มีความสำคัญอย่างยิ่งยวดต่อบุคคลทุก
ระดับในสังคมตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย คังเม้งจื้อ (Mencius) ได้ย้ำไว้ว่า "รากฐานของ
จักรวรรดิอยู่ที่รัฐ รากฐานของครอบครัวอยู่ที่บุคคลโดยเอกเทศ" ถ้าทุกคนมาจากครอบครัวที่
ดี สังคมย่อมมีระเบียบวินัยแบบแผนที่ถึงงามด้วย ดังนั้นครอบครัวจึงเป็นรากฐานของรัฐ นัก-
เขียนที่ขึ้นชื่อของจีนชื่อ หลิน ยู ตัง (Lin Yu Tang) ได้เคยกล่าวไว้ว่า "...รากฐานของ
สังคมคือครอบครัว ซึ่งเป็นที่มาของเอกลักษณ์ของสังคมจีน" ระบบครอบครัวและระบบตำบล
หมู่บ้าน (Village System, ซึ่งขยายตัวออกไปจากหน่วยครอบครัว) มีความหมายถึงทุก
สิ่งทุกอย่างในแวดวงชีวิตสังคมของจีน ความมีหน้ามีตา อภิสัทธิต์ ความพึงพอใจ ความกตัญญูรู้คุณ
มารยาทสังคม การฉ้อราษฎร์บังหลวงในวงราชการ สถาบันต่าง ๆ ในสังคม โรงเรียน
สมาคมองค์กรต่าง ๆ สำนักปรัชญาธรรม ความเอื้ออารี ความยุติธรรม และท้ายสุดรัฐบาล
ของจีนล้วนมีกำเนิดที่มาจากระบบครอบครัว ไม่ทางใดก็ทางหนึ่งต้องได้รับผลมาจากระบบ-
ครอบครัว

โครงสร้างของระบบครอบครัวยี่สิบศตวรรษการสร้างครอบครัวใหญ่ (Extended - Family) ประกอบด้วยครอบครัวมากมายของญาติพี่น้องลูกหลานรวมกันอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน ผู้นำครอบครัวคือฝ่ายชาย มีคาเป็นหัวหน้าครอบครัว มีอำนาจเด็ดขาดเสมือนเทพเจ้าในครอบครัวที่จะชี้ตนตายปลายเป็น มีคามีหน้าที่ให้ปัจจัยสี่ในการดำรงชีพแก่สมาชิกในครอบครัว ให้ความคุ้มครองและเป็นผู้สร้างบ้านสร้างเรือน หากผู้ครองให้ ตลอดจนต้องรับผิดชอบความประพฤติของสมาชิกในครัวเรือน

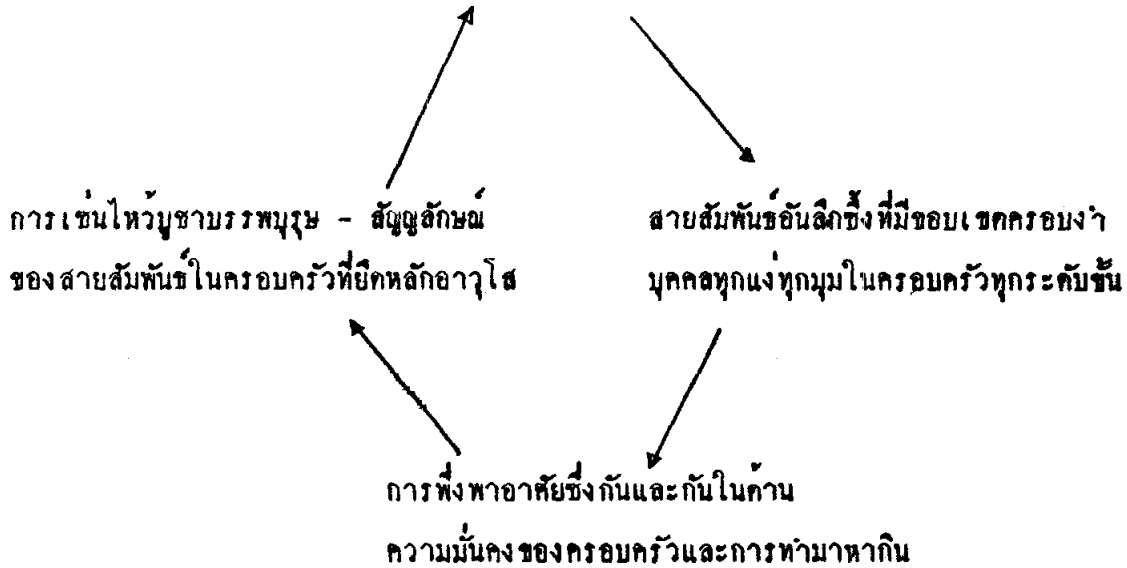
ในแวดวงครอบครัว หลักขงจื้อได้ย้ำว่า ความจงรักภักดีผูกพันอย่างลึกซึ้งแน่นแฟ้น (Filial piety) ที่ทุกคนมีต่อครอบครัวถือเป็นยอดแห่งคุณธรรมอันประเสริฐสุด สมาชิกครอบครัวก็องมีความเคารพเชื่อฟังผู้นำครอบครัว และพร้อมที่จะทุ่มเทชีวิตจิตใจเพื่อครอบครัว

สายสัมพันธ์ในครอบครัวถือหลักการ เพศ ความอาวุโส เป็นเครื่องกำหนดความสัมพันธ์ผู้น้อยเคารพเชื่อฟังผู้อาวุโส ผู้อาวุโสสูงสุดเป็นที่เคารพยำเกรงยิ่งในครอบครัวชายมีความสำคัญยิ่งใหญ่เหนือหญิง เพราะชายเป็นผู้สืบวงศ์สกุลและเป็นผู้นำครอบครัว ทั้งมีการยึดถือผูกพันกับครอบครัวและวงศ์ตระกูล ทำให้คนจีนให้ความสำคัญต่อสายสกุลและบรรพบุรุษของตน ครอบครัว วงศ์ตระกูล และบรรพบุรุษมีความสำคัญในการกำหนดโชคชะตาของบุคคลทั้งแต่เกิดจนตาย บุคคลทุกคนเสมือนอยู่ภายใต้ร่มเงาอำนาจอิทธิพลของครอบครัว วงศ์สกุลและบรรพบุรุษ ลักษณะเนื้อหาของครอบครัวจึงปรากฏออกมาในรูปของการย้ำความสำคัญของการใช้อำนาจเด็ดขาดของผู้นำ การสืบต่อเนื่องสายวงศ์สกุล ความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของครอบครัวขยายไต่ขนาดใหญ่มากเพียงใดมีหลายครอบครัวสลับริบชั้นเพียงใดก็เป็น เครื่องหมายแสดงว่าวงศ์สกุลนั้นมีพลังสามัคคีที่เหนียวแน่น และความมีระเบียบแบบแผนในครอบครัว

ทั้งนี้เพื่อความเข้าใจกระจ่างชัด จึงใคร่ขอเสนอแผนภาพโครงสร้างครอบครัวจีนตามอุดมการณ์ของขงจื้อซึ่งคนจีนได้ยึดปฏิบัติมาหลายศตวรรษ และยังมีอิทธิพลใหญ่หลวงในสังคมจีนปัจจุบัน

สายสัมพันธ์ บิคา-บุตร มุ่งความสำคัญไปสู่:

- การใช้อ่านาจารึกชากของบิคา
- การสืบสกุลยืคสาย เพศชาย
- การยืคถืออาวโสเป็นหลักสายสัมพันธ์ในครอบครัว

ระบบครอบครัวได้สร้างเอกลักษณ์แก่บุปนิสัยของคนจีน กล่าวคือ คนจีนส่วนใหญ่ค่อนข้างจะมีความอดกลั้น เก็บความไม่พอใจไว้ภายในมากกว่าจะแสดงออกมา (Passive submission) มักยอมทนต่อสิ่งก่อกวนก่อกวนของครอบครัว มีความรักพวกพ้องวงศ์วานของคนเหนือสิ่งอื่น ๆ ความผูกพันต่อครอบครัว และถิ่นเกิดของคนเป็นโลกแคบ ๆ ที่ทำให้คนจีนไม่อาจเล็งเห็นความสำคัญที่ตนควรมีต่อจักรวรรดิหรือชาติในวงกว้าง อธิษฐานนิยมนก่อกวนขึ้นช้าเนิ่นนานยิ่งนักในประเทศจีน

บุคคลทุกคนผูกพันชีวิตไว้กับครอบครัวอย่าง เหนียวแน่นจนไม่มีโอกาสฝึกตนเองให้รู้จักคิดริเริ่มตัดสินใจได้ด้วยตนเอง อีกทั้งมีความลังเลไม่แน่ใจและไม่เต็มใจที่จะยอมรับความรับผิดชอบที่มีความพึงพอใจกับสภาพความเป็นอยู่โดยไม่ต้องการการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ทั้งสิ้น

โดยที่สังคมจีนมีลักษณะทั่วไปเป็นสังคมชนบทหรือสังคมชาวนา ผู้คนต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างทำมาหากิน ไม่ใคร่คิดค้ำขายกันเอง ลักษณะอยู่โคกเคี้ยวเป็นเอกเทศนี้ทำให้คนจีนยึดมั่นกับระเบียบข้อบังคับและสิ่งต่าง ๆ ตลอดจนขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีแก่ดั้งเดิม ไม่นิยมเปลี่ยนแปลงสภาพของสังคม ความรู้สึกฝังมั่นในสิ่งที่ตนมีอยู่ไม่ส่งเสริมคนจีนให้รู้จักคิดริเริ่มสิ่งใด ความก้าวหน้าทางบ้านวิชาการต่าง ๆ ทำเนิ่นไปอย่างเชื่องช้า และท้ายสุดแล้วหลัง

ความสัมพันธ์ระดับครอบครัวนี้เป็นพื้นฐานกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับรัฐบาล ความผูกพันของชาวจีนจะเริ่มต้นจากระดับครอบครัว คนจีนจึงมีความผูกพันต่อครอบครัว

ของคนอื่นใด เป็นการย้ำถึงความสำคัญของครอบครัวเป็นส่วนรวมมากกว่าการคำนึงถึงความสำคัญของบุคคลโดยเอกเทศ เป็นการปลูกฝังโลกทัศน์ของชาวจีนให้เริ่มจากระดับครอบครัว แล้วขยายแวงออกไปสู่ระดับมาตุภูมิท้องถิ่น ความเข้าใจของชาวจีนที่มีต่อโลกนั้นได้มีวงจำกัดขอบเขตเปรียบเทียบโลกชนานกับระดับครอบครัวที่ตนมีความคุ้นเคยแล้วเป็นอย่างที่ โลกทัศน์เช่นนั้นได้ทำให้ชาวจีนมีความผูกพันต่อครอบครัว คือท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่เหนือสิ่งอื่นใด ความรักในมาตุภูมิ (Regionalism) มีอำนาจพลังรากลึกในจิตใจคนจีนจนยากที่จะทำให้คนจีนสามารถเข้าใจและผูกพันต่อรัฐหรือประเทศของคนใด ความรักในมาตุภูมิกลายเป็นอุปสรรคแก่การพัฒนาชาติ ในคริสต์ศตวรรษที่ 20 เพราะชาวจีนรักษาผลประโยชน์ของครอบครัวและของท้องถิ่นของตนมากกว่าจะคำนึงถึงความอยู่รอดและผลประโยชน์ของชาติ ลัทธิชาตินิยมก่อตัวขึ้นมาค่อนข้างช้าโดยประการฉะนี้ ครั้นเมื่อไต้หวันคืนตัวขึ้นมาแล้ว ลัทธินี้ก็ส่งแรงกดดันเป็นปฏิริยาโต้ตอบฉับพลันต่ออาการไขหนึ่กของจีนอันสืบเนื่องมาจากภาวะความขัดแย้งของสถานการณ์ภายในและภายนอกจีน

สังคมจีนแบ่งโดยคร่าว ๆ ได้ดังนี้.-

1. ชั้นขุนนางปัญญาชน (The Gentry Class)⁴ ชั้นนี้มีจำนวนประมาณ 1.5 - 2 % ของประชากรจีน เป็นอภิสิทธิ์ชนได้รับการยกเว้นจากการเกณฑ์แรงงาน (Corvee) และลดหย่อนในการเสียภาษี ค่ายึดกันว่าเป็นชนชั้นที่มีการศึกษาสูง ใ้รับปริญญา (Degree Holders) โดยผ่านการสอบไล่แผนการศึกษาหยกตำราขงจื้อ (The Confucian Examination System) ชั้นนี้คือชนชั้นสูง (The Upper Class) ที่มีบทบาทนำในสังคมจีน ค่ายเป็นชนชั้นที่ทรงคุณปัญญาสูง กอปรด้วยวัฒนธรรมสูง เป็นผู้สร้างสรรคส์สืบต่ออารยธรรมจีนโดยเฉพาะหลักการของขงจื้อ อีกทั้งเป็นชนชั้นที่รับราชการเป็นขุนนางเสียส่วนหนึ่งที่เรียกกันทั่วไปว่า แมนดาริน (Mandarin) เป็นองค์ประกอบผูกขาดระบบข้าราชการประจำ (Bureaucracy) จึงมีอำนาจเต็มเปี่ยมทางการเมือง ส่วนใหญ่ชนพวกนี้มีบทบาทนำในสังคมจีนมากที่สุดในการสาธาณูปโภคในระดับภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น อีกทั้งส่วนใหญ่ชนชั้นนี้มักมีกรรมสิทธิ์ที่ดิน มีความเป็นปึกแผ่นทางบ้านครอบครัว ความเป็นชนชั้นที่มีการศึกษาวัฒนธรรมสูง กอปรด้วยสายยศศักดิ์การ ตั้งกล่าว ทำให้ชนชั้นนี้เป็นผู้นำในสังคมมีอำนาจอิทธิพลชัก สันชการรวมอำนาจวาสนาของราชวงศ์ต่าง ๆ ครอบครองความอยู่รอด ความรุ่งโรจน์และหรือความล่มจม หายนะให้แก่ราชวงศ์ต่าง ๆ ค่ายเป็นชนชั้นที่อยู่กึ่งกลางระหว่างจักรพรรดิ เมืองบนและไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินเบื้องล่าง

อาจกล่าวได้ว่าชนชั้นขุนนางปัญญาชนนี้ไ้ควบคุมแหล่งที่มาของอำนาจวาสนาจีน โดยเป็นผู้ครอบครองที่ดิน แหล่งที่มาของความมั่งคั่งและอำนาจวาสนาในสังคม เป็นผู้นำในสังคมชนบทและเป็นผู้ควบคุมกลไกทางการเมือง โดยเป็นผู้บริหารราชการแผ่นดินตามพระบรมราช-

โครงการขององค์จักรพรรดิจีน ชั้นชั้นนี้จึงมีอำนาจทั้งในระบับรัฐบาลและระบับประชาชนอย่างทั่วถึงกัน โดยที่สามารถคุมหัวใจเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองของจักรวรรดิจีนไว้ทุกด้าน อำนาจของชั้นนี้มีมากพอที่จะทำให้จักรวรรดิมีอายุความคุมได้ทั่วถึง ชั้นนี้ทำให้ระบบการปกครองของจีนมีลักษณะ เอกาธิปไตยที่ไม่เค็ดชากอย่างแท้จริง

2. ชั้นกสิกร. เป็นพื้นฐานของสังคมจีน อาจจะกล่าวได้ว่าสังคมจีนมีลักษณะเป็นสังคมชนบท เพราะประมาณเกือบจะ 100 % ของประชากรประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก/ชั้นชาวนานี้อาจจะจัดได้ว่าเป็นพลเมืองดีของจีนมากที่สุด กล่าวคือ เสียภาษีให้รัฐบาลมากที่สุด ถูกเรียกเกณฑ์เป็นแรงงานสร้างสาธารณูปโภค (เช่น สร้างเขื่อนชลประทาน สร้างกำแพงยักษ์เมืองจีน เป็นต้น) ถูกเรียกเกณฑ์ออกรบทัพจับศึกมากที่สุด เป็นชั้นที่ต้องเคารพกฎหมายบ้านเมืองอย่างเคร่งครัด ชาวนามีทัศนคติต่อรัฐบาลในแง่ที่ว่าต้องทำหน้าที่ดังกล่าว การเรียกร้องขอผลประโยชน์ใดจากรัฐบาลนั้นไม่มีใครปรารถนาคือว่ามีทัศนคติว่า จักรพรรดิสูงส่งยิ่งนัก ทรงคุณพระเสวีสูงสุกเกินกว่าจะเทียบกับประชาชนได้ ทั้งเมืองหลวงก็อยู่ไกลยิ่งนัก "ฟ้าสูงแผ่นดินต่ำ" เป็นเครื่องชี้คั่นโดยปริยาย เมื่อเกิดภาวะคับแค้นใจไม่ได้รับความยุติธรรมก็เกิดภาวะช้ำยากหมากแพงก็ การฉ้อราษฎร์บังหลวงก็ ชาวนามักจะออกฉันทเก็บความไม่พอใจไว้ภายใน จนถึงขีดสุดก็ระเบิดออกมาในรูปของการก่อความไม่สงบเป็นกบฏ แต่ครั้งกบฏสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นจริงว่า กบฏเป็นมาตรการหนึ่งเสมือนปฏิกริยาตอบโต้ให้เบื้องบนได้รับทราบถึงความเดือดร้อนของคน ในประวัติศาสตร์จีน กบฏชาวนามักถือเป็นกลางหาชนะชนะเพื่อฐานอำนาจของราชวงศ์มาทุกยุคทุกสมัย

3. ชั้นพ่อค้าวานิชและทหาร. ทั้งสองอาชีพเป็นที่รังเกียจสำหรับชาวจีน โดยธรรมชาติของฝ่ายลัทธิขงจื้อ ทั้งสองอาชีพไม่เป็นที่พึงปรารถนา ชั้นพ่อค้าประกอบการค้ามุ่งกำไรเอาตัวเขาเปรียบเพื่อนมนุษย์ด้วยเล่ห์กลมานับการ ส่วนทหารประดัดประหารชีวิตและทำลายทรัพย์สิน สงครามทำลายล้างสิ่งที่มีมนุษย์สร้างสรรค์ด้วยความยากลำบาก ทั้งสองอาชีพมีแนวโน้มที่จะปลุกยั้งสิ่งต่าง ๆ ดังกล่าว ที่ล้วนทำลายมากกว่าสร้างสรรค์คุณธรรมอันถึงแก่มแก่ชาวจีน การที่ระบบเศรษฐกิจจีนที่ยึดหลักพึ่งพาตนเองมิได้ เสริมสร้างให้ชาวจีนนิยมการค้าต่อกันมากนัก อาชีพค้าขายจึงยังไม่มื่ออำนาจอิทธิพลเป็นที่นับหน้าถือตาในสังคมจีน

ทุกชนชั้นในสังคมนี้ จักรวรรดิจีนได้สร้างโครงสร้างการปกครองที่มุ่งบริหารประเทศและควบคุมสังคมโดยทั่วไป

4. โครงสร้างทางการเมือง. จักรวรรดิจีนได้สร้างโครงสร้างการปกครองของคนโดยยึดหลักอุดมการณ์หนึ่ง ที่ไค้ย้าถึงลักษณะพิเศษสุดของผู้นำว่า ประมุขมิใช่คนธรรมดาสามัญหากแต่เป็นเพวราชสมบัติ เป็นโอรสสวรรค์ได้รับเทวมติความยินยอมจากสวรรค์ (Mandate of

Heaven) ให้อำนาจปกครองมนุษย์ องค์จักรพรรดิทรงเป็นโอรสสวรรค์ ทรงมีพระราชอำนาจเปี่ยมล้น ลักษณะเอกาธิปไตยเช่นนี้เริ่มวิวัฒนาการมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์ชุง ทว่าในค่านิยมปฏิบัติแล้วผู้มีอำนาจมิไถ่หยอกว่าองค์จักรพรรดิคือ ชนชั้นขุนนางข้าราชการประจำ (Bureaucracy) ซึ่งได้รับราชการในหน่วยราชการกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ ระบบข้าราชการประจำมีอำนาจอิทธิพลยิ่งนักครอบคลุมไปทั่วจากระดับเมืองหลวงสู่ณฑล ผู้จังหวัดและผู้หัวเมืองทั้งหลาย ชนชั้นที่ควบคุมบริหารราชการคือ ชนชั้นผู้ที่มีปัญญาชน อำนาจควบคุมฝ่ายราชการแผ่ลงไปถึงระดับเมืองเท่านั้น ในส่วนท้องถิ่นชาวจินทำการปกครองตนเองเป็นเอกเทศภายใต้การนำของผู้ที่มีปัญญาชน ชนชั้นนี้ควบคุมการเมืองทั้งระดับชาติ ระดับภูมิภาคและท้องถิ่นหมกจึงมีอิทธิพลมากในสังคมจีน รัฐบาลจีนเองแม้จะมีอำนาจเด็ดขาดเพียงใดก็ค้ำองพึ่งพาอาศัยความร่วมมือของชนชั้นผู้ที่มีปัญญาชนเป็นฐานรองรับอำนาจของราชวงศ์

การที่จักรวรรดิจีนมีขนาดกว้างใหญ่ไพศาล ประกอบด้วยประชกรมหาศาสตร์ เช่นกันที่อยู่อาศัยกระจัดกระจายทั่วจักรวรรดิ และการที่ลักษณะภูมิประเทศสลับซับซ้อน การสื่อสารคมนาคมไม่อำนวยความสะดวกในการติดต่อระหว่างรัฐบาลกับประชาชน ทำให้จักรวรรดิจำต้องแสวงหามาตรการปกครองประชาชนที่มีประสิทธิภาพพอที่จะก่อให้เกิดทั้งความสงบสุขอันเป็นเบื้องต้น มูลฐานของความมั่นคงของราชวงศ์ และสามารถควบคุมประชาชนทุกระดับชั้นได้อย่างทั่วถึง ประชากรระดับหนึ่งซึ่งมีอยู่ประมาณ 2 % ของประชากรที่จีนจำต้องพึ่งพาอาศัยช่วยในการบริหารประเทศ ควบคุมประชาชนตามท้องถิ่น แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นกลุ่มชนที่จักรวรรดิจีนไม่อาจวางใจได้ คือชนชั้นขุนนางปัญญาชนควบคุมประชากรทั่วไปและควบคุมโดยเฉพาะขุนนางปัญญาชน เป็นจุดประสงค์ที่จักรวรรดิมุ่งหวังในการสร้างระบบจักรพรรดิราชย์ให้มีลักษณะเอกาธิปไตยที่เด็ดขาดอย่างแท้จริง

ในการควบคุมขุนนางปัญญาชนซึ่งมีอำนาจในสังคมจีน จักรวรรดิจีนได้สร้างมาตรการหนึ่งขึ้นคือ การกำหนดสอบไล่ข้าราชการพลเรือนซึ่งผู้ทีขุนนางปัญญาชนทั้งหลายที่ปรารถนาลาภยศสักการ ต้องทุ่มเหชีวิตจิตใจในการศึกษาทุกแห่งทุกมุมเป็นสิบ ๆ ปี บางครั้งอาจจะตลอดทั้งชีวิตเพื่อเตรียมตัวให้พร้อมที่จะสอบแข่งขัน เป็นการบั่นทอนกำลังสติปัญญาชนเหล่านี้ให้มีโอกาสหรือช่องว่างเวลาที่จะคิดกระต้างกระเดื่องต่อราชวงศ์ การสอบแข่งขันได้จำกัดปริมาณชนชั้นนั้นด้วยโดยปริยาย

บางราชวงศ์ที่มีอำนาจเด็ดขาดมากเช่น ราชวงศ์ชิง ยังต้องเพิ่มมาตรการควบคุมชนชั้นปัญญาชนขุนนางและควบคุมประชาชนให้ได้ผลทั่วถึง โดยการประจำกำลังทหารทั่วประเทศ และมีหน่วยราชการซึ่งทำหน้าที่ค้ำพระเนตรพระกรรณในการควบคุมตรวจราพฤติกรรมทางการเมือง (Censurate) ของบรรดาข้าราชการและปัญญาชนขุนนาง และมีระบบ

สื่อสารคมนาคม เป็นสื่อติดต่อประชาชน แต่ก่อนมาในสมัยราชวงศ์ซิงปกครองจีน หน่วยตรวจตราควบคุมข้าราชการ ได้ถูกควบคุมและลดอำนาจลงด้วยความระวางแคลงใจและกีดกันมิให้เงินได้ร่วมใช้อำนาจในการปกครองประเทศ ราชวงศ์ซิงได้มองข้ามหน่วยตรวจตราควบคุมนั้นเสีย ด้วยการตั้งหน่วยงานซ้อนทำหน้าที่ต่างพระเนตรพระกรรณ เหมือนหน่วยสืบราชการลับ มีชื่อเรียกกันทั่วไปว่า ระบบรายงานลับส่วนตัว (The Personal Memorial System) และคณะที่ปรึกษาส่วนพระองค์ (The Grand Council) หน่วยราชการใหม่ในเมืองคัง แต่ปรากฏในรูปของการที่จักรพรรดิทรงโปรดให้ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในทูลมณฑลมีสิทธิ์ที่จะพูดกล่าวถวายรายงานลับเป็นการส่วนตัวได้ รายงานลับนั้นเป็นการสืบราชการลับตรวจตราควบคุมระบบข้าราชการประจำ รายงานลับนั้นถูกส่งผ่านคณะที่ปรึกษาส่วนพระองค์ และราชเลขาธิการ (Grand Secretaries) ไปสู่พระเนตรองค์จักรพรรดิโดยตรง ระบบสืบราชการลับเช่นนี้ก่อให้เกิดความระวางและความแตกแยกในวงราชการ ทำให้ฐานอำนาจขององค์จักรพรรดิมั่นคงขึ้น

นอกจากการสอบไล่แข่งขันจำกัดปริมาณชนชั้นขุนนางปัญญาชน และการตั้งหน่วยสืบราชการลับแล้ว จักรวรรดิซิงยังพยายามป้องกันแก่ละมณฑลสร้าง สมอำนาจแข่งกับราชวงศ์ ด้วยการกระเกณฑ์ห้ามการรับราชการในถิ่นกำเนิดเดิม มีการโยกย้ายลับเปลี่ยนตำแหน่งหน้าที่ ตำแหน่งหน้าที่การงานล้วนมีการแตกแยกขอยถึกระจายอำนาจ ทั้งนี้ เป็นมาตรการหนึ่งที่ป้องกันแก่ละมณฑลหรือในท้องถิ่นก่อสร้าง สมอำนาจตามระบอบศักดินาสวามิภักดิ์มีนทอนอำนาจราชวงศ์ซึ่งเป็นรัฐบาลกลางโดยตรง

ในการควบคุมประชาชนทั่วไป จักรวรรดิซิงต้องอาศัยชนชั้นปัญญาชนขุนนางเป็นผู้นำชุมชนนั้น และอาศัยระบบพิเศษสุดซึ่งประยุกต์จากเอนกประสงค์ของครอบครัว กล่าวคือ ราชวงศ์ซิงได้นำเอาหลักการรับผิดชอบร่วมกันมาใช้ (Collective Responsibility) รวมครอบครัวขึ้นเป็นหน่วยหรือกลุ่มหลาย ๆ กลุ่มทำหน้าที่รับผิดชอบความประพฤติของลูกบ้านด้วยกันเอง และรับผิดชอบต่อรัฐโดยตรง ระบบนี้ทำหน้าที่เสมือนเป็นตำรวจท้องถิ่นช่วยราชวงศ์ควบคุมประชาชน ระบบนี้เรียกว่าระบบสหครอบครัว (Pao - Chia System)

การควบคุมประชาชนทางการเมืองนั้นสอดคล้องกับการติดต่อที่มุ่งผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากประชาชน⁶ กล่าวคือติดต่อประชาชนเพื่อเรียกเก็บภาษีอากรซึ่งประกอบด้วยภาษีหลักได้แก่ ภาษีที่ดิน ภาษีข้าว ภาษีผูกซากเกลือ และค่าจ้างทอ เป็นการเรียกเก็บภาษีในลักษณะที่ประชาชนเป็นฝ่ายให้แก่รัฐ

ลักษณะสำคัญของระบบข้าราชการ และการมีประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวนา ทำให้จีนเป็นจักรวรรดิรัฐกสิกรข้าราชการประจำ (peasant bureaucratic state) ประชาชนมีความผูกพันต่อรัฐอย่างนิเวศนิเวศเท่าที่จำเป็น

โครงสร้างทางการเมืองที่มุ่งหลักการกระจายอำนาจสู่ข้าราชการทำให้องค์จักรพรรดิที่ไร้พระปรีชาสามารถทรงมีพระราชอำนาจเด็ดขาดในค่านิยมที่เท่านั้น บางรัชกาลบรรดาขุนนางชั้นผู้ใหญ่มีอำนาจราชศักดิ์ยิ่งนัก อีกทั้งความกว้างใหญ่ไพศาลของจักรวรรดิจีนก่อเกิดการปกครองควบคุมไม่ทั่วถึง ในกรณีของจักรพรรดิที่ไร้พระปรีชาสามารถ มณฑลต่าง ๆ มักกระต้างกระเดื่องคั้งคนเป็นใหญ่แล้วล้มล้างราชวงศ์ในมันปลาย ทั้งนี้จะพิจารณาได้จากแนวโน้มการผันแปรทางการเมืองของจีนที่ก้าวอยู่ในลักษณะวัฏจักร วัฏจักรของราชวงศ์ (Dynastic Cycle) นี้เป็นลักษณะเด่นของการเมืองจีนซึ่งย่ำให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงราชวงศ์ ทว่าทุกราชวงศ์ที่ผันแปรไปนั้นยังมีความต่อเนื่องในค่านิยมธรรมเนียมอย่างเหนียวแน่น โครงสร้างสถาบันต่าง ๆ ของเศรษฐกิจสังคมและการเมืองค้ำเนินต่อเนื่องกันไปไม่ขาดระยะ สิ่งที่เปลี่ยนแปลงคือกลุ่มผู้นำหรือราชวงศ์เท่านั้น

แนวโน้มของวัฏจักรราชวงศ์นั้น เริ่มจากระยะที่บ้านเมืองแตกแยก ไปสู่การกอบกู้สภาพบ้านเมืองให้ก้าวต่อไปด้วยความมั่นคง นับเป็นช่วงระยะที่สร้างบ้านสร้างเมือง (Formative - Period) โดยผ่านรูปสรรคทั้งสงครามความไม่สงบทั้งปวงจนถึงยุคที่บ้านเมืองมั่นคงและมั่งคั่งรวมตัวกันเป็นจักรวรรดิ (Empire) ประสานองค์การสถาบันต่าง ๆ ทางสังคม เศรษฐกิจและการเมือง ระยะแห่งการสร้างสรรครวมตัว (Synthesis Period) ได้เวียนไปสู่ระยะที่บ้านเมืองแตกสลายเสื่อมอำนาจปั่นป่วนระส่ำระสายเป็นก่อกอง แล้วเคลื่อนไปสู่ระยะสร้างบ้านเมืองอีก/บวนการทั้งสร้างสรรคและประสานองค์การสถาบันต่าง ๆ ในสังคมเป็นจักรวรรดินี้เป็นแนวโน้มของวัฏจักรราชวงศ์ เป็นปรากฏการณ์และลักษณะโดยแท้เป็นปรกติวิสัยทางการเมืองในพระชนะของชาวจีนจึงจะเห็นได้จากพัฒนาการของประวัติศาสตร์จีน

ยุคสมัยแห่งการสร้างสรรคและสร้างบ้านเมืองของจีนปรากฏตามพงศาวดารจีนว่าเริ่มตั้งแต่ในสมัยราชวงศ์ชาง (Shang) ประมาณ 1200 ปีก่อนคริสตกาล เมืองหลวงคืออันยั้ง (Anyang) ศูนย์อำนาจอยู่ทางภาคเหนือของจีน ราชวงศ์ชางได้เสื่อมลงและเสียอำนาจให้แก่อีกฝ่ายขึ้นมาคือราชวงศ์ใหม่เรียกว่า ราชวงศ์โจว (Chou) เมื่อประมาณ 1122 ปีก่อนคริสตกาล ท่อมาราชวงศ์นี้เสื่อม เริ่มการแตกแยกเป็นระบบขุนศึกตั้งแต่ประมาณ 400 ปีก่อนคริสตกาล นักปราชญ์ราชบัณฑิตของจีนได้ปรากฏขึ้นชื่อตั้งแต่ในระบอบยุคเข็ญนั้น ที่สำคัญคือขงจื้อ (Confucius)

ความปั่นป่วนในจีนได้สิ้นสุดลงและก้าวเข้าสู่ยุคสร้างสรรครวมตัวเป็นจักรวรรดิเป็นครั้งแรกเมื่อราชวงศ์จิ้น (Chin) คัมเข็ญก่อกองได้ประมาณ 221 ปีก่อนคริสตกาล และได้ตั้งเมืองซีอาน (Sian - ปัจจุบันอยู่ในมณฑลเชนสี) เป็นราชธานี สถาบันทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองซึ่งรวมกันเป็นวัฒนธรรมจีนได้เริ่มมีลักษณะเด่นชัดขึ้นในระยะนั้น ความเป็นปึกแผ่นค้ำเนินไปได้ไม่นานนักประมาณ 206 ปีก่อนคริสตกาล ราชวงศ์จิ้นได้เสียอำนาจให้แก่ราช-

วงศ์ฮั่น (Han) ความเป็นรัฐอาณาจักรของจีนได้ปรากฏเด่นชัดว่ามีฐานะเป็นมหาอำนาจที่ยิ่งใหญ่เสมอด้วยจักรวรรดิโรม ได้มีการติดต่อกันค้าขายกับตะวันตก และชาวตะวันตกได้เริ่มเข้ามาติดต่อกับจีน ในสมัยราชวงศ์นั้นเช่นกัน ที่สถาบันทุกระบบของจีนได้เริ่มตั้งมั่นประกอบด้วยลักษณะเด่นที่มีองค์ประกอบลัทธิขงจื้อ ความรุ่งโรจน์ของราชวงศ์ฮั่นได้ถึงกาลสลายตัวลงประมาณ ค.ศ. 220 จักรวรรดิจีนแตกแยกภายใต้การปกครองของราชวงศ์ต่าง ๆ ที่สำคัญ 6 ราชวงศ์ ในยุคนั้นเองที่ศาสนาพุทธนิกายมหายานได้เริ่มขึ้นมีบทบาทในสังคมจีน และอนารยชนเผ่าต่าง ๆ ซึ่งอยู่ทางภาคเหนือได้เริ่มรุกรานรอนอกของจีนมากขึ้นตามลำดับ

จากภาวะความไม่สงบและแตกแยกกันภายใน ตลอดจนพวกอนารยชนเริ่มรุกรานได้ทำให้จีนเริ่มรวบรวมกำลังสร้างตนเองขึ้นอีกครั้งเมื่อประมาณ ค.ศ. 589 ภายใต้การนำของราชวงศ์ใหม่ชื่อราชวงศ์ซุย (Sui) จีนได้ฟื้นตัวเป็นมหาอำนาจอีกครั้งหนึ่ง ความเป็นมหาอำนาจของจีนได้ปรากฏอยู่สองศตวรรษภายใต้การปกครองของราชวงศ์ซุย และต่อมาภายใต้ราชวงศ์ถัง (T'ang) เมื่อประมาณ ค.ศ. 800 (บางแห่งว่า ค.ศ. 618) จีนเป็นมหาอำนาจที่ยิ่งใหญ่ลือชื่อในทวีปเอเชีย และมีอิทธิพลต่อเรื่องอื่นในค่านิยมเหนือกว่าทางการปกครองคือสร้างระบบบริหารราชการแผ่นดินโดยขึ้นอยู่กับระบบข้าราชการประจำ (Bureaucracy) โดยผ่านการสอบไล่ข้าราชการประจำ

ความยิ่งใหญ่ได้สิ้นสุดลงนับตั้งแต่ราชวงศ์ซุง (Sung) ได้ปกครองจีนประมาณ ค.ศ. 907 ได้มีการแตกแยกเป็นจีนเหนือ - จีนใต้ ทางค่านิยมก็เช่นกัน ศาสนาพุทธและลัทธิขงจื้อแข่งขันกันในเชิงคิเค่น ก่อให้เกิดความขัดแย้งและแตกแยกในสังคมจีน ภาวะดังกล่าวประกอบกับการเผชิญภัยอนารยชนเผ่ามองโกล (Mongol) ได้ทำให้จักรวรรดิจีนสลายตัวตกไปอยู่ภายใต้การปกครองของชาวมองโกล ซึ่งได้สถาปนาราชวงศ์หยวน (Yuan) ขึ้นประมาณ ค.ศ. 1279 และปักกิ่ง (Peking) เป็นราชธานี ภายใต้ราชวงศ์นี้ จีนได้แผ่ขยายอำนาจอิทธิพลครอบงำเอเชียอาคเนย์ ชาวมองโกลได้ปกครองจีนไม่นานนักก็เสื่อมอำนาจ, จีนได้ดำเนินการต่อสู้ขับไล่มองโกล แล้วตั้งตนเป็นเอกราชภายใต้ราชวงศ์ใหม่คือ ราชวงศ์หมิง (Ming) เมื่อ ค.ศ. 1368 ราชวงศ์หมิงได้พยายามขยายอำนาจอิทธิพลจีนออกไปด้วยกำลังแสนยานุภาพทางทะเล เช่น การรุกรานเอเชียอาคเนย์ระหว่าง ค.ศ. 1405 - 1433 ต่อมาประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 16 ราชวงศ์หมิงเริ่มเสื่อม เผชิญกับการรุกรานจากญี่ปุ่นและจากพวกอนารยชนแมนจู (Manchus) ความแตกแยกภายในท้ายสุดเปิดโอกาสให้ราชวงศ์หมิงเสียอำนาจแก่พวกแมนจูใน ค.ศ. 1644 ราชวงศ์ใหม่นี้เรียกกันว่า ราชวงศ์ชิง (หรือชิง - Ch'ing) ได้พิชิตซินเกียง (Sinkiang) ระหว่าง ค.ศ. 1755 - 58 และพิชิตทิเบตใน ค.ศ. 1800 แม้ราชวงศ์ชิงซึ่งได้ดำเนินมาตรการต่าง ๆ ที่จะรักษาอำนาจไว้ เช่น กีดกัน

ชาวจีนมิได้รับราชการตำแหน่งสูง ประจำกำลังทหารตามท้องถิ่น ราชวงศ์ชิงก็ไม่อาจจะกำนกระแสการเปลี่ยนแปลงความแนววิถีจักรราชวงศ์ของจีนได้ ราชวงศ์ชิงได้เผชิญกับกบฏในจักรวรรดิจีนในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 พร้อมกับภัยที่เข้ามาทางทะเลคือการคุกคามและทำหายอำนาจยิ่งจากภัยตะวันตก ภัยตะวันตกนับเป็นสิ่งที่แปลกใหม่ในทศวรรษของราชวงศ์ชิงและชาวจีน ภัยตะวันตกที่เข้าเค็มราชวงศ์ชิงนี้เองมีส่วนผลักดันให้ราชวงศ์ชิงต้องล้มตั้งขึ้นใน ค.ศ.1911

ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ สมัยจักรวรรดิจีน

จีนเป็นชาติที่ยิ่งใหญ่ทั้งในค่านิยมของประเทศ ประชากร และกำลังอำนาจทางการเมือง ความเป็นมหาอำนาจได้ปรากฏมาหลายศตวรรษแล้วในสมัยราชวงศ์ฮั่น (Han, 202 ปีก่อนคริสตกาล - ค.ศ.220) ราชวงศ์ถัง (T'ang, ค.ศ.800 (618 ?) - ค.ศ.907) ราชวงศ์หยวน (Yuan, ค.ศ.1279 - 1368) และราชวงศ์หมิง (Ming, ค.ศ.1368 - 1644) อีกทั้งมีวัฒนธรรมอันสูงส่งเป็นที่ยกย่องยำเกรงโดยถ้วนจากชาติต่าง ๆ โดยรอบ จากความจริงเหล่านี้ทำให้จีนมีโลกทรรศน์เห็นตนเองเป็นมหาอำนาจที่ยิ่งใหญ่และมีความเจริญยิ่งทางค่านิยมวัฒนธรรมจีนเป็นอาณาจักรยิ่งใหญ่ประหนึ่งศูนย์กลางและแกนกลางของทุกสิ่งทุกอย่างในจักรวาล (Middle Kingdom) ชาติอื่นโดยรอบล้วนเป็นชาติที่อนารยชนค้ำค้อย จีนได้เปรียบเทียบฐานะอำนาจและระดับวัฒนธรรมของชาติโดยรอบโดยใช้ความยิ่งใหญ่และวัฒนธรรมของจีนเป็นมาตรฐาน โดยโลกทรรศน์ของจีนเช่นนั้น จีนได้ใช้เป็นหลักเกณฑ์ในการติดต่อกับโลกภายนอก กล่าวคือ ถ้อยคนยิ่งใหญ่มีวัฒนธรรมสูงส่งจึงมีความสัมพันธ์กับโลกภายนอก โดยมีได้ตั้งอยู่บนรากฐานของความเสมอภาคกัน หากแต่เป็นความเหลื่อมล้ำค่าสูงอย่างเด่นชัด

ในค่านิยมปฏิบัติต่อโลกภายนอก^๘ จีนถือคนเป็นหนึ่งในจักรวาล เป็นศูนย์กลางของมนุษยชาติโดยมีองค์จักรพรรดิเป็นเทวราชบุตรแห่งสวรรค์ (Son of Heaven) ผู้ได้รับบัญชาจากสวรรค์เบื้องบน ("Mandate of Heaven") ให้มาทำการปกครองมนุษยชาติโดยตรง ทัศนคติความเชื่อถือดังกล่าวสอดคล้องกับหลักการของขงจื้อว่าด้วยมนุษยสัมพันธ์ซึ่งได้เน้นหนักว่าทุกสิ่งทุกอย่างจะมีความเสมอภาคกันได้ ต้องมีความเหลื่อมล้ำค่าสูงกันเป็นระดับ อาวุโสตามคุณวุฒิและวัยวุฒิ (Hierarchic basis of society) ในการปกครองมนุษยชาติจีนได้ยอมรับเอาชาติโดยรอบเข้ามาไว้ในระบบจักรวาลหรือครวัเรียมของจีน เป็นการแสดงว่าจีนเป็นศูนย์กลางของจักรวาลล้อมรอบด้วยชาติเล็กชาน้อย (Sinocentric Cosmos) เสมือนหนึ่งเป็นเครือญาติครวัเรียมเดียวกัน

จักรวาลเปรียบประดุจครอบครัวใหญ่ที่มีจีนเป็นผู้นำครอบครัวของชาติต่าง ๆ โดยรอบชาติใหญ่น้อยล้วนเสมือนสมาชิกญาติพี่น้องในครวัเรียมภายใต้การปกครองขององค์จักรพรรดิผู้ทรงทำหน้าที่เสมือนบิดาปกครองบุตรด้วยหลักเมตตาธรรมและด้วยน้ำพระทัยที่เปี่ยมล้นด้วย

ความเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ ชาติใหญ่น้อยยอมพึ่งพาอาศัยขอความคุ้มครองจากจีน ในขณะที่เดียวกันก็ แสดงความเคารพ เชื่อฟังอยู่ในโอวาทจีน มีความจงรักภักดีก่อครอบครัวและผู้นำคือจีน ชาติใหญ่น้อยยอมจะท่องอ่อนน้อมถ่อมตนต่อองค์จักรพรรดิด้วยการแสดงออกทางก้านเป็นพิธีรีตอง เป็นกิจจะลักษณะที่ทุกแคว้นแคว้นในจีนและชาติใหญ่น้อยต้องถวายความจงรักภักดีต่อองค์จักรพรรดิด้วยการประกอบพิธี เข้าเฝ้าคุก เข้าสามครั้ง โขกพื้น เก้าครั้ง ในการถวายเครื่องราชบรรณาการ เป็นการยอมรับว่าจีนยิ่งใหญ่เหนือกว่า สูงกว่าทุกก้าน

ชาติอื่นใดก็ตามจะมามีสัมพันธภาพกับจีน โดยเจกนายนอมรับนับถือนมหาอำนาจของจีนหรือโดยเจกนาแสวงหาผลประโยชน์จากจีน เช่นต้องการให้จีนรับรองฐานะทางการเมืองหรือรัฐของกษัตริย์ ต้องการผลประโยชน์แสวงหาอำนาจส่วนกษัตริย์ ต้องการผลประโยชน์ทางการค้า กิติ เป็นกัน จีนจะเพ่งเล็งและประมาณการณ์แอบอ้างว่า เป็นความสัมพันธ์แบบเหลื่อมล้ำค่าสูง รัฐกว้าง ๆ เป็นฝ่ายเสนอไมตรีคือจีน จีนเป็นฝ่ายตีความเองว่า รัฐเหล่านี้มีฐานะเป็นประเทศราชของจีนส่งบรรณาการให้จีน (Tributary States) ในขณะเดียวกัน การที่จีนยึดมั่นยืนกรานแต่ละครั้ง จีนจะท่องส่งทูตไปขอให้ชาติต่าง ๆ ส่งทูตและเครื่องบรรณาการมาถวาย กษัตริย์จีน เป็นการกระทำที่เป็นผลต่อจีนโดยตรง กล่าวคือ ระบบถวายเครื่องบรรณาการนี้เป็นกลไกทางการเมืองที่สำคัญที่จะรับรองฐานะของกษัตริย์จีนว่าเป็นที่ยอมรับแก่นานาชาติ เท่ากับชาวจีนเอง ประการที่สอง ระบบดังกล่าวนี้ยังเป็นเครื่องประจักษ์พยานว่า จีนยังมีอำนาจอิทธิพลอย่างน้อยทางวัฒนธรรมเหนือชาติที่ส่งทูตมา บางครั้งจีนเองก็อ้างว่า การกระทำของชาติเหล่านั้นเป็นการยอมรับว่าจีนมีอำนาจทางการเมืองเหนือกว่า คืออ้างว่าเป็นเมืองประเทศราช เป็นลักษณะความคิดที่ถือระบบดังกล่าวเป็นทั้งสัญลักษณ์แห่งเกียรติภูมิอำนาจของจีน และถือเป็นเครื่องรับรองฐานะอำนาจของจีนและชาติอื่นที่มาอ่อนน้อมด้วย คือในลักษณะที่ชาติอื่นรับรองฐานะกษัตริย์จีนแต่ละครั้ง กษัตริย์จีนก็รับรองฐานะอำนาจของผู้นำชาติเหล่านั้น เข้าทำนองรับรองรัฐบาลของกันและกัน ระบบนี้จึงเป็นกลไกทางการเมืองที่สำคัญมาก

จีนได้ถือกำหนดพิธีการส่งเครื่องบรรณาการเป็นพิธีการที่สำคัญที่สุด เป็นลักษณะเด่นของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ พิธีนั้นถือเป็นสัญลักษณ์แสดงความยอมรับว่าจีนเหนือกว่า ความสัมพันธ์ที่ขึ้นอยู่กับ การส่งเครื่องบรรณาการ (Tributary Relations) นั้น ทั่วไปแล้วมีความหมายครอบคลุมขอบเขตแวกววงทุกลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ดังที่ศาสตราจารย์แฟร์แบงก์ (John K. Fairbank) ได้จำกัดนิยามคำว่าบรรณาการ (Tribute) ไว้ดังนี้.-

“เครื่องราชบรรณาการ... ครอบคลุมทุกก้านของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การแลกเปลี่ยนทูตและพิธีการทูต การส่งผู้ร้ายข้ามแดน การอพยพผู้คนสู่ถิ่นเดิม ระเบียบข้อบังคับในการค้าระหว่างประเทศ

และทั้งยังเป็นมาตรการพิเศษของจีนในการป้องกันตนเอง โดยผ่านการข่มขู่ หน่วงหลอ หรือถือเป็นการส่งเสริมอุปถัมภ์ชาติพันธุ์เผ่าพันธุ์ต่าง ๆ และผู้ปกครอง แว่นแคว้นอาณาจักรต่าง ๆ ด้วย..."⁹

การส่งเครื่องราชบรรณาการจึงเป็นลักษณะเด่นของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่เน้นหนักถึงคุณประโยชน์สำหรับจีนในค่านับเป็นมาตรการป้องกันตนเองมากกว่าจะเป็นมาตรการแผ่ขยายอำนาจอิทธิพล เป็นมาตรการแสดงความยิ่งใหญ่ของคน และอารยธรรมอันสูงส่งของคนมากกว่าจะเป็นบังคับให้ชาติต่าง ๆ ตกอยู่ใต้อาณาจักรของจีน ระบบส่งเครื่องราชบรรณาการ (Tributary system) จึงมิได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างจักรวรรดิอย่างแท้จริง (Imperialistic - type)

การที่จีนมีระบบเศรษฐกิจที่เน้นหนักการเลี้ยงตัวเองพึ่งตนเอง (Self Sufficient Economy) ทำให้การค้าขายติดต่อกันระหว่างประชาชนมีแควงจำกัด การนิยมสะสมทรัพย์เป็นแนวโน้มสูงกว่าการนิยมลงทุนทำกิจกรรมพาณิชย์กรรม การค้าภายในไม่เจริญเท่าที่ควร การค้าระหว่างประเทศก็ยิ่งไม่มีความหมายแก่จีน กู้ยเงินสามารถเลี้ยงตนเองโดยไม่พึ่งพิงพึ่งพาเครื่องอุปโภคบริโภคจากภายนอก แต่การที่จีนมีสินค้าทั้งที่จำเป็นแก่การครองชีพและทั้งเป็นสิ่งฟุ่มเฟือย อาทิ ชา ไหม เครื่องลายคราม เครื่องปั้นดินเผา ฯลฯ ก็ถูกใจให้ต่างชาติ ขวนขวายต้องการมาค้าขาย และยอมเข้าพิธีถวายเครื่องราชบรรณาการเพื่อแลกเปลี่ยนกับผลประโยชน์ทางการค้า การค้าขายกับต่างประเทศได้นำความมั่งคั่งมาสู่จีนมีไม่น้อย เพราะจีนเป็นฝ่ายขายส่งสินค้าออก ไม่ใคร่จะสั่งซื้อสินค้าเข้ามา ต่างชาติเป็นฝ่ายเสียดุลการค้าเสมอมา ยิ่งกว่านั้นจีนถือว่าต่างชาติเป็นฝ่ายต้องการสินค้าจีนฝ่ายเดียว จีนจึงตั้งกฎระเบียบข้อบังคับตามอำเภอใจ รวมทั้งตั้งสมาคมโคฮง (Cohong) ขึ้นใน ค.ศ. 1720 เพื่อเป็นพ่อค้าคนกลาง ทำการค้าขายกับคนต่างชาติ ลมาคมนี้ได้ใช้อำนาจซื้อขายสินค้ากับต่างชาติตามอริยชาติ ตลอดจนการที่จีนไม่ไว้ใจต่างชาติ ไม่อนุญาตให้ค้าขายทั้งจักรวรรดิโดยจำกัดการค้าต่างประเทศไว้เฉพาะแห่ง ในสมัยราชวงศ์ชิงได้จำกัดการค้าต่างประเทศไว้ที่เมืองมาเก๊าและเมืองกวางตุ้ง การปฏิบัติต่อต่างชาติในแนวดังกล่าวทำให้จีนค้าขายกับต่างชาติด้วยการผูกขาดการค้าอย่างเคร่งครัด ก่อความเดือดร้อนยิ่งแก่ต่างชาติโดยเฉพาะชาวตะวันตก

เดิมทีชาวตะวันตกเข้ามาค้าขายโดยมาในรูปแบบเป็นบริษัทค้าขายรับผูกขาดจากรัฐบาลเมืองของตน ยอมทำทุกอย่างและยอมเสียเปรียบทุกประการเพื่อแลก กับผลประโยชน์มหาศาลทางการค้าแก่การค้าในต้น ค.ศ. 1800 เริ่มเปลี่ยนเป็นการค้าโดยเสรี ยกเลิกการผูกขาดโดยบริษัท รัฐบาลได้ส่งเสริมการค้ามากขึ้น ตลอดจนลัทธิชาตินิยมในตะวันตกได้แผ่ขยายทั่วยุโรป การติดต่อกับค้าขายกับจีนจึงต้องได้รับผลกระทบกระเทือนด้วย เนื่องจากตะวันตกต้องการเปิดประเทศจีน ยกเลิกระบบผูกขาดการค้า และมีการติดต่อกันอย่างเสมอภาคกัน ตลอดจน

ยกเลิกระบบนิติศาสตร์อันป่าเถื่อนของจีน พรรคคณะก๊กมินตั๋งตะวันออก-ตะวันตกจึงมาถึงจุดขัดแย้งกันอย่างรุนแรงจนนำไปสู่สงครามเป็นระบอบรัฐบาลท้องถิ่นเป็นครั้งแรกใน ค.ศ. 1839

ความไม่ไว้วางใจชนต่างชาติโดยเฉพาะชาวตะวันตก

ระหว่าง ค.ศ. 1100 - 1200 สัทซิงจื้อแนวใหม่ (Neo Confucianism) ได้ทิ้งหลักการหนึ่ง ซึ่งสอนอบรมชาวจีนว่า ถ้าหวังทั้งสงบและมีความมั่นคงปลอดภัย จีนจะต้องปิดประเทศการอยู่โดดเดี่ยวเป็นมาตรการที่จะทำให้มีเสถียรภาพความมั่นคงปลอดภัยอย่างแท้จริง จีนไม่ควรติดต่อกับต่างชาติมากนัก การปิดประเทศได้ทำให้จีนขาดความรู้ในความก้าวหน้าของโลกภายนอกที่กำลังก้าวไปอย่างไม่หยุดยั้งจนถึงจีนไว้ข้างหลังไกลลิบ อีกทั้งทำให้จีนขาดความรู้ในสถานการณ์โลกโดยอื่นเชิง จีนยังคงมกมายอยู่กับโลกทรรศน์อันแคบของตนคือความเป็นใหญ่ยิ่งในจักรวาล (Sinocentrism) ทั้ง ๆ ที่โลกได้ก้าวหน้ามาถึงคริสศศตวรรษที่ 19 ชาวตะวันตกได้ก้าวหน้าทั้งทางศิลปวิทยาการและศิลปะเชิงการพุทธที่เหนือกว่าจีนหลายเท่า ทูลอ่านาจอของความเจริญก้าวหน้าของโลกได้ย้ายเบียงเบนไปสู่ยุโรปตั้งแต่คริสศศตวรรษที่ 17 แล้ว ภัยตะวันตกได้ทำลายเผชิญความยิ่งใหญ่เก่าแก่ของจักรวรรดิจีนมาตั้งแต่คริสศศตวรรษที่ 16 แล้ว

ในคริสศศตวรรษที่ 15 ยุโรปเริ่มพัฒนาไปสู่ความก้าวหน้า เริ่มด้วยการฟื้นฟูศิลปวิทยาการ การปฏิวัติอุตสาหกรรมและพาณิชย์กรรม การค้าต่างประเทศเริ่มมีบทบาทสำคัญในค้าที่เป็นแหล่งให้รายได้มหาศาลแก่รัฐ เริ่มมีการสำรวจดินแดน แสวงหาตลาดการค้าและแหล่งส่งวัตถุดิบ ในขณะที่เกี่ยวกับการปฏิรูปศาสนา (Reformation) ให้นำไปสู่การแตกแยกของศาสนาคริสต์เป็นนิกายต่าง ๆ ซึ่งต่างก็แข่งขันกันเผยแพร่ศาสนาในต่างแดน ความปรารถนาทางการค้า การเผยแพร่ศาสนาและความปรารถนาที่จะเผยแพร่อารยธรรมตะวันตกไปสู่ดินแดนต่าง ๆ ล้วนเป็นปัจจัยก่อให้เกิดความเคลื่อนไหวที่จะเปิดการค้าต่อตะวันตก - ตะวันออกขึ้น

ใน ค.ศ. 1498 เส้นทางโลกตะวันออก - ตะวันตก ได้ถูกค้นพบแทนที่เส้นทางเดิมที่จักรวรรดิออตโตมันเทอร์ค (Ottomanturk Empire) ได้ควบคุม (คือ เส้นทางผ่านตะวันออกกลาง) เส้นทางใหม่นี้เชื่อมทวีปอาฟริกาไปสู่เอเชีย เปิดศักราชติดต่อกัน ผู้ริเริ่มคือ สเปน และปอร์ตุเกสซึ่งได้ควบคุมการค้าตะวันออกในคริสต์ศตวรรษที่ 16 และต่อมา ระบบผูกขาดการค้าดังกล่าวได้ถูกอังกฤษและฮอลันดาทำลาย ทั้งสองชาติได้ครอบครองการค้าตะวันออกในคริสต์ศตวรรษที่ 17

ใน ค.ศ. 1516 ปอร์ตุเกสได้เดินเรือมาค้าขายกับจีนสำคัญกล่าวถึงอำนาจข่มขู่จีน จนถูกขับไล่ออกไปใน ค.ศ. 1521 ปอร์ตุเกสได้ต่อสู้ยับยั้งการค้ากับจีนเป็นบังคับให้จีนยกเมืองมาเก๊า (Macao - เมืองใกล้ฮ่องกง) ให้ปอร์ตุเกสเช่าเป็นสถานีการค้า และได้ผูกขาดการค้าที่

กว้างขวาง พุทธิกรรมของปอร์ตุเกสได้ทำให้จีนหมกมุ่นและหมกความไว้วางใจชาวตะวันตกมากจนแม้ว่า ชาวตะวันตกอื่นที่ทำการค้าประโยชน์แก่จีนยังมีอยู่ ก็ยอมรับความกลัวหน้าทางวิทยาศาสตร์ไปให้จีนรู้จัก

ชาติต่อมาที่ทำให้จีนยังไม่ไว้วางใจชาวตะวันตกคือ สเปน สเปนได้ครอบครองฟิลิปปินส์ซึ่งจีนได้อ้างกรรมสิทธิ์อยู่ ก่อเกิดการรุมต่งแย่งเมืองมานิลา (Manila) ขึ้นใน ค.ศ. 1564 จีนเป็นฝ่ายถอย

ชาวตะวันตกได้เริ่มมีอิทธิพลต่อจีนในด้านการเมืองมากขึ้น คือฮอลันดา ซึ่งได้มาติดต่อกับค้าขายตั้งแต่ ค.ศ. 1604 ฮอลันดาได้เข้ายึดเกาะไต้หวัน (Taiwan หรือ Formosa) ซึ่งจีนถือเป็นประเทศราชของตน ฮอลันดาได้ยินยอมสละเกาะไต้หวันใน ค.ศ. 1661 และยอมเข้าพิธีส่งเครื่องราชบรรณาการต่อจักรพรรดิจีนเพื่อแลกเปลี่ยนกับผลประโยชน์ทางการค้า แข่งขันการค้ากับอังกฤษซึ่งได้เข้าไปติดต่อกับค้าขายกับจีนตั้งแต่ ค.ศ. 1699 และฝรั่งเศสตามเข้าไปเป็นชาติสุดท้าย

วาระสุดท้ายของจักรวรรดิจีน (ค.ศ. 1839-1912)

เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน ค.ศ. 1644 กองทัพแมนจูเรีย (Manchus, อนารยชนในแมนจูเรียปัจจุบัน - Manchuria, ภาคเหนือสุดของจีน) ได้ยกกองทัพเข้าสู่กรุงปักกิ่ง ราชวงศ์หมิง (Ming Dynasty) ได้ถึงกาลสิ้นสุดลงนับตั้งแต่นั้นมา จักรวรรดิจีนตกอยู่ภายใต้การปกครองของราชวงศ์ต่าง ๆ ต่างกันคนมีชื่อเรียกกันทั่วไปว่า ราชวงศ์แมนจู (Manchu Dynasty) และมีชื่อทางการว่าราชวงศ์ชิงหรือเซ็ง (Ch'ing Dynasty) ราชวงศ์นี้ก็เช่นเดียวกับราชวงศ์อื่น ๆ ที่ได้ปกครองจีนมาแล้ว คือ ประสพกับกฎธรรมชาติของประวัติศาสตร์จีนที่เรียกกันว่า วัฏจักรของราชวงศ์

เมื่อราชวงศ์ชิงขึ้นมาใช้อำนาจปกครองจีนนั้น ราชวงศ์นี้ได้ประสพปัญหาอันเปรียบเสมือนดอกข้างแคร่ คือ บรรดาชาวจีนส่วนใหญ่ที่มีความจงรักภักดีคือราชวงศ์หมิง กระทั่งกระเทืองต่อราชวงศ์ชิง สมาคมองค์การลับต่าง ๆ (Secret Societies) บรากรูขึ้นทั่วไป ทั้งในและนอกประเทศ ทำเนิการไต่กันก่อทวนเป็นบ่อนทำลายความมั่นคงของราชวงศ์ใหม่นี้ทีละน้อย ๆ ทราบโกลีที่ราชวงศ์ใหม่มีจักรพรรดิที่ทรงมีพระปรีชาสามารถ บ้านเมืองก็สงบราบคาบเป็นปกติสุข รัชสมัยแห่งความรุ่งโรจน์ปรากฏเด่นในสมัยคอนคั้นของราชวงศ์เท่านั้นคือ แผ่นดินจักรพรรดิซุงจื่อ (Shun - Chih, - ค.ศ. 1644-1661) จักรพรรดิคังสี (K'ang - hsi, ค.ศ. 1662-1722) จักรพรรดิเฉียงลุง (Ch'ien - lung-ค.ศ. 1736-1795) ท่อจากนั้นมาแม้คู่มือเป็นจักรวรรดิจีนจะสงบเรียบร้อย โดยเนื้อแท้แล้วลางเสื่อมของราชวงศ์เริ่มปรากฏให้

เห็นในรัชสมัยจักรพรรดิเตากวาง (Tao - kuang - ค.ศ. 1821-1850) ในรัชสมัยนี้ชาวตะวันตกเข้ามาติดต่อกับค้าขายกับจีน มหาอำนาจตะวันตกเหล่านี้เองคือมหันตภัยต่อความมั่นคงของจักรวรรดิจีน จีนได้ประสบกับความอับยศตกต่ำเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์กับต่างชาติใน ค.ศ. 1839 เมื่อจีนพ่ายแพ้อังกฤษในสงครามฝิ่น นับแต่นั้นมา จีนได้เผชิญกับความปรวนแปรทางการเมืองทั้งภายในและภายนอกประเทศจากการเป็นมหาอำนาจที่ตกลงมาสู่ฐานะกึ่งอาณานิคม

ครั้งหนึ่งย่อมเป็นที่ยอมรับว่า จีนเป็นมหาอำนาจที่มีแสนยานุภาพมหาศาล และมีอารยธรรมที่รุ่งโรจน์ ในขณะที่โลกตะวันตกตลอดจนตะวันออกเองยังอยู่ในสภาพอนารยชน จีนได้ส่งกองกำลังอำนาจของตนออกไปทุกสารทิศเช่น ในสมัยรุ่งโรจน์ของราชวงศ์หยวน (Yuan Dynasty, ค.ศ. 1280-1367) กองทัพจีน-มองโกลได้ยกทัพไปสู่ภาคใต้ของรัสเซียจนถึงเมือง คีฟ (Kiev) ซึ่งเป็นเมืองหลวงของรัสเซีย เอเชียกลางและลุ่มแม่น้ำดานูบ (Danube) ทั่วทุกแห่ง ในเอเชียอาคเนย์ส่วนแรกเคยถูกจีนรุกราน นอกจากนั้นอารยธรรมจีนได้แพร่หลายไปสู่โลกตะวันออกไม่น้อยหน้าอารยธรรมอินเดีย สินค้าจีนเป็นที่ต้องการของโลกภายนอก บรรดาประเทศเพื่อนบ้านโดยรอบส่วนใหญ่สยบต่ออำนาจอันยิ่งใหญ่ของจีนด้วยการส่งเครื่องบรรณาการต่อจักรวรรดิจีน

แต่เมื่อวันเวลาแห่งความรุ่งโรจน์ได้ผ่านพ้นไป จีนในศตวรรษที่ 19 คือจีนในสภาพหนึ่งในโลกตะวันตกมีได้คาดคิดมาก่อน ความเจริญทางค่านิยมวิทยาการสมัยใหม่ในโลกตะวันตกเป็นสิ่งที่จีนไม่เคยพานพบและไม่พึงปรารถนาที่จะให้ความสนใจ

เมื่อการติดต่อกันระหว่างจีนกับโลกตะวันตกเริ่มขึ้นด้วยการค้า ระบบการถวายเครื่องบรรณาการ หักศนคติที่มองตนเองเป็นศูนย์กลางและศูนย์อารยธรรมของโลก ตลอดจนการผูกขาดการค้าเฉพาะแห่งซึ่งก่อบรรณาการเสรีของชาวตะวันตกโดยสิ้นเชิง ชาวตะวันตกพยายามทุกวิถีทางที่จะให้จีนเปิดประเทศ ในนั้นปลายความเพียรพยายามนี้ได้มีผลบังคับให้เกิดสงครามและก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในลักษณะของวิวัฒนาการในด้านต่าง ๆ ขึ้นในจีน สงครามครั้งแรกคือ สงครามฝิ่น

สงครามฝิ่น (Opium War, ค.ศ. 1839-1842) สงครามฝิ่นเป็นผลโดยตรงเนื่องมาจากความขัดแย้งระหว่างจีนกับบรรดา มหาอำนาจตะวันตก ซึ่งได้ทวีความรุนแรงมานานแล้วตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19¹¹ ความขัดแย้งเหล่านี้เป็นเรื่องของการที่ทางมีทัศนคติโลกทรรศน์ อุดมการณ์และผลประโยชน์ต่างกัน จึงจะเห็นได้จากที่จีนยังคงยึดมั่นที่จะให้ความสัมพันธ์ระหว่างตนกับโลกภายนอกตั้งอยู่บนรากฐานของระบบการส่งเครื่องบรรณาการ ชาวตะวันตกถือว่าเป็นความสัมพันธ์ที่ขึ้นอยู่กับหลักการแห่งความไม่เสมอภาคกันมีความเหลื่อมล้ำค่าสูง

อย่างเด่นชัด ชาวตะวันตกถือว่าเป็นการเสียดักศ์ศรีเกียรติภูมิของตนอย่างยิ่ง ถ้ายอมกระทำพิธีลงเครื่องบรรณาการ อีกทั้งการที่จีนยังคงดำเนินการผูกขาดการค้าอย่างเคร่งครัด ก่อให้เกิดความไม่สมดุลทางการค้า ชาวตะวันตกเสียดุลการค้า ชาวอังกฤษได้แก้ดุลการค้าด้วยการส่งฝิ่นเข้าจักรวรรดิจีน ชาวตะวันตกทุกชาติที่ติดต่อกับจีนอันต้องการให้จีนเปิดประเทศ ยกเลิกการผูกขาดการค้า การเจรจาติดต่อกับจีนเพื่อขอทำสัญญาการค้าและวางระเบียบข้อบังคับทางการค้าล้วนไม่สำเร็จ การดำเนินการทูตไทยส่งผู้แทน หรือราชทูตไม่อาจทำให้จีนยอมเจรจาค้ำยันแต่อย่างใด ทั้งเข็ให้อังกฤษไต่พยายามาแล้วโดยส่งลอร์ด นาเปียร์ (Lord Napier) มาเจรจาใน ค.ศ. 1834 และกัปตันอีเลียต (Captain Eliot) ใน ค.ศ. 1836 มาครุการเกี่ยวที่อาจได้ผลคือ การใช้นโยบายเรือปืน (Gunboat Policy) ซึ่งชาวตะวันตกเองสังเลเนื่องจากชาวตะวันตกไม่อาจคาดประมาณได้ว่า จักรวรรดิจีนมีกำลังอำนาจในการทำสงครามสูงเพียงใด ในสายตาของชาวตะวันตก จักรวรรดิจีนเป็นมหาอำนาจที่ยิ่งใหญ่ ชาวตะวันตกมีความปรารถนาที่จะใช้วิถีทางการทูตมากกว่ายุทธวิธีต่อจักรวรรดิจีน

นอกจากนั้น การที่จีนมีโลกทรรศน์ถือคนเป็นหนึ่งในจักรวาลเหยียดคนต่างชาติว่าไร้อัตนธรรมค่าต่ำกว่าทุกด้าน ทำให้จีนเกิดความรู้สึกว่าตนใหญ่เป็นปมเชื่อง (Superiority - Complex) ไร้ความเฉลียวใจ รอบรู้ในสถานะการณ์สิ่งแวดล้อมที่เป็นจริง ความยิ่งใหญ่ "จมไม่ลง" ของจีนทำให้จีนมีอุปนิสัยคือถึงกัน ไม่รู้จักประนีประนอม ไม่ยอมรับการเจรจาใด ๆ โดยสิ้นเชิง

ชาวตะวันตกมีความเกือกร้อนยิ่ง ขึ้นมีโซ่ร้อยจากระบบนิติศาสตร์อันป่าเถื่อนของจีน ค้ำยันระบบดังกล่าวไม่อาจให้ความยุติธรรมแก่ผู้กรมิได้ ชาวตะวันตกยืนยันขบวนการยุติธรรมแบบตะวันตกซึ่งให้ความสำคัญแก่การสืบสวน สอบสวนพยานหลักฐาน มิใช่ใช้ระบบจารีตนครบาลบังคับผู้ต้องหาอย่างไม่เป็นธรรม

ปัจจัยเบื้องต้นเหล่านี้ได้ปรากฏเป็นความขัดแย้ง ชุ่นของหมองใจระหว่างจีนกับชาวตะวันตกมาช้านาน ท่างฝ่ายต่างไม่อาจหาวิถีทางที่เหมาะสมในการยุติความขัดแย้งต่าง ๆ ได้ เป็นเป็นเพียงชนวนจุดให้หลายโยแห่งความสัมพันธ์อันบางเบาถึง เค็มที่แล้วให้ชาคนบนลงฉับพลัน

อันที่จริงคนจีนรู้จักฝิ่นมานานแล้ว พวกเขาปนไค่นำฝิ่นเข้าไปในประเทศจีน คนจีนใช้ฝิ่นเป็นยารักษาโรคมมาเดเวียมากกว่าจะทำเป็นยาสูบ แต่ต่อมา เมื่อต้นคริสต์ศวรรษที่ 18 เริ่มมีการค้าฝิ่น แหล่งส่งฝิ่นเข้าประเทศคืออินเดีย ฝิ่นกลายเป็นสัญลักษณ์ของความฟุ้งเพื่อเห่อเหิม บรรดาผู้ค้ำฝิ่นนางผู้ว่ารายต่างพากันนิยมสูบฝิ่นเพราะมีเวลาว่าง ต่อมาฝิ่นกลายเป็นยาเสพติด รัฐบาลจีนไค่พยายามขจัดปัญหานี้ เพราะนอกจากฝิ่นจะทำให้สุขภาพกายและจิตใจเสื่อมโทรมแล้ว ฝิ่นยังมีส่วนทำให้จีนเสียเปรียบการค้าต่างประเทศ ต้องเสียเงินตราออก

นอกประเทศมาก

ถึงกระนั้นสงครามก็ได้เกิดขึ้นเพราะจีนเป็นมหาอำนาจสำคัญ จีนเป็นฝ่ายบุกโจมตีให้เกิด
วิกฤติการณ์ขึ้นเท่านั้น โดยเนื้อแท้แล้ว สงครามเป็นทางออกของมหาอำนาจตะวันตก ซึ่ง
พยายามจะเปิดประเทศจีน มีใ้ชื่อว่าอังกฤษทำสงครามหวังครองจีน

วิกฤติการณ์ชนวนจีนได้เกิดขึ้น สืบเนื่องมาจากการที่จักรวรรดิจีนได้ตัดสินใจแน่วแน่
ที่จะต่อต้านการค้าฝิ่นอย่างเด็ดขาด แต่ขณะเดียวกันก็ได้เกิดข่าวลือขึ้นทั่วไปในเคียนพจนภาค
ค.ศ. 1836 ว่า ทางกรจีนจะอนุญาตให้มีการค้าฝิ่นอย่างถูกต้องตามกฎหมาย บรรดาพ่อค้าจึง
สะสมเงินเก็บกำไร ในเคียนกันยายนนั้นเอง จักรวรรดิจีนได้ประกาศควาก้างยาเสพติดฝิ่น
และได้เริ่มวางแผนควบคุมการปฏิบัติการ ดังกล่าวให้บรรลุผล บรรดาพ่อค้าจึงหวังผลกำไรจึงได้
รับความกระทบกระเทือน อุปราชกวางตุ้งเองก็ได้กำหนดเวลาที่จะยุติการค้าฝิ่นโดยสิ้นเชิงกล
สิ้นปี 1837 การค้าฝิ่นที่เมืองกวางตุ้งเริ่มลดน้อยลง ในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1839 จักรวรรดิจีน
ได้แต่งตั้งข้าราชการที่สคัญชื่อหนึ่ง ชื่อ หลิน เซ ซู (Lin Tse - su) เป็นอุปราชที่มีอำนาจ
อาชญาสิทธิ์ในการกำจัดการค้าฝิ่น อุปราชหลินได้เริ่มดำเนินการห้ามคนจีนค้าฝิ่นและบีบบังคับพ่อค้าชาว
ตะวันตกให้มอบฝิ่นแก่ตนด้วยการล่อมิให้ขอยากอยู่ในโรงงานเป็นเวลาหลายอาทิตย์ การค้าฝิ่น
ได้ยุติและสิ้นสุดลงนับพลันทันทีที่สมความประสงค์ชั่วคราว หากแต่การที่อุปราชหลินบีบบังคับพ่อค้า
อังกฤษตลอดจนราชทูตอังกฤษกับตันอีเลียต (Captain Elliot) ให้มอบฝิ่นถือเป็นการท้าทาย
น้ำใจลบหลู่หมิ่นเกียรติภูมิรัฐบาลอังกฤษยิ่งนัก ต่อมาความรุนแรงขึ้นเมื่อจักรวรรดิจีนและ
อังกฤษต่างมีเรื่องบาดหมางกันทางคดีแพ่งและอาญา อังกฤษยื่นกรานไม่ยินยอมปฏิบัติตามธรรมเนียม
จารีตนครบาลของจีน ในเวลาเดียวกัน อุปราชหลินยังบีบบังคับอังกฤษให้เปิดถนนการค้า
จากมาเก๊าไปสู่ฮ่องกง (Hongkong) จึงได้มีการปะทะกันในวันที่ 3 พฤศจิกายน กองทัพเรือ
อังกฤษรบรุกขึ้นไปสู่ภาคเหนือประชิดเมืองเทียนสิน (Tientsin) ไกล่บัดถึงเข้าไปทุกที ตั้ง
แต่เดือนกันยายน ค.ศ. 1840 อังกฤษได้โจมตีเมืองท่าสำคัญคือกวางตุ้ง อามอย (Amoy) เกาะ
ชูซาน (Chusan Island) หมิงโป (Ningpo) เซี่ยงไฮ้ (Shanghai) และนานกิง (Nanking)

ด้วยความหวาดวิตกที่จะสูญเสียอำนาจ เนื่องจากชาวจีนมิได้ให้กำลังช่วยราชวงศ์ชิง
ทำให้ราชวงศ์ชิงต้องตัดสินใจยอมแพ้ต่ออังกฤษโดยลงนามในสนธิสัญญานานกิง (Treaty of
Nanking) ในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1842 มีความสำคัญโดยสรุปดังนี้.-

1. เปิดเมืองท่ากวางตุ้ง อามอย (Amoy) ฟูเจา (Foochow) เซี่ยงไฮ้
(Shanghai) และหมิงโป (Ningpo)
2. ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศขึ้นอยู่กับการว่าด้วยความเสมอภาคทางการทูต

3. จีนต้องกำหนดศักราชภาษาจีนเข้าให้แน่นอน
4. จีนต้องยกฮ่องกง (Hongkong) ให้อังกฤษเช่า 99 ปี
5. จีนต้องชดเชยค่าทำอายุเงิน หนึ่งสิบล้านห้าหมื่นในสมาคมโคของก่อไว้ และ
ค่าใช้จ่ายของอังกฤษในการทำสงคราม
6. ยกเลิกสมาคมโคของ

จากสนธิสัญญานั้นจีนต้องยกเลิกระบบผูกขาดการค้าโดยสิ้นเชิง และหึงค์ยอม
รับหลักการว่าด้วยความเสมอภาคทางการทูตซึ่งขัดกับโลกทรรศน์ของจีนเองที่ถือคนว่าเป็นหนึ่งใหญ่
ยิ่งในจักรวาล ความจริงนี้เองเป็นความอภัยอย่างยิ่งสำหรับจีนที่กองทัพสงครามก่อนารชนผิว
ขาวที่กำก้อกว่าตน หึงทำลายภาพพจน์จีนในสายตาของโลกลภายนอกโดยเฉพาะชาติโครอบซึ่ง
เคยเห็นจีนเป็นมหาอำนาจยิ่งใหญ่มากมา สงครามเย็นได้ทำลายฐานะอำนาจของจีนอย่างลึกซึ้ง
เป็นเมืองคนมูอฐาน

ความพ่ายแพ้ครั้งนั้นประจักษ์ความผันอินเหลือเชื่อสำหรับชาวจีน สงครามมิได้ทำให้
ให้จีนตื่นจากความผัน จีนยังไม่ยอมรับรู้กับสถานะการณ์ของโลก สงครามยุติพร้อมกับการทำ-
สัญญาซึ่งภายหลังจีนไม่เต็มใจที่จะปฏิบัติตาม อังกฤษจึงต้องข่มขู่โดยการใช้กำลังอีกครั้ง ก่อเกิด
สงครามเย็นยกที่สอง จีนเป็นฝ่ายพ่ายแพ้อีก กององนามในข้อตกลงให้เรียกว่าสัญญา เคะะ บอคค์
(The Boque) ซึ่งมีความสำคัญโดยสรุปดังนี้ :-

1. กำหนดศักราชภาษาจีนเข้าร้อยละ 5
2. จีนต้องเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขต (Extra territoriality)
3. จีนต้องให้ความอนุเคราะห์แก่ทุกชาติเสมอกัน ("Most - Favored - Nation"
claus) ซึ่งระบุไว้ว่า จีนให้สิทธิทางค้าแก่ชาติใด ก็องให้มอบประโยชน์ดังกล่าวแก่ทุก
ชาติที่เข้ามาค้าก้อด้วยโดยไม่มีข้อยกเว้น
4. จีนต้องกำหนดกฎเกณฑ์ระเบียบข้อบังคับทางการค้า

สนธิสัญญาต่าง ๆ ที่จีนได้ทำกับชาติต่าง ๆ ส่วนใหญ่ได้ถือเอาฉบับสัญญานานกิง
และ เคะะ บอคค์ เป็นเกณฑ์ ซึ่งล้วนต้องทำให้จีนเสียเปรียบทุกด้าน สงครามเย็นจึงถือเป็นจุด
เริ่มต้นที่นอกจากเปิดประวัติศาสตร์จีน พลิกหน้าใหม่มาสู่ยุคใหม่ (Modern Time) แล้วยังเป็น
เป็นจุดเริ่มต้นของความหายนะของจีนอันสืบเนื่องมาจากภัยตะวันตกเป็นปัจจัยหนึ่งด้วย สงคราม
เย็นได้เปิดฉากศตวรรษแห่งความอภัยที่จีนมิอาจลืมเลือนได้

แต่สงครามเย็นทำให้จีนรู้ซึ่งถึงผลของการไม่รับรู้กับสถานะการณ์ความเป็นไป
ของโลกไม่ จีนต้องใช้เวลาเกือบ 100 ปี ในการต่อสู้ให้รอดพ้นจากสภาพความอภัยที่ตนได้รับ
จากมหาอำนาจตะวันตก สงครามเย็นเป็นเพียงจุดเริ่มต้นของการที่จีนจำต้องคืนรนให้ตนเองหลุด

พ้นจากสภาพของการอยู่ใต้อาณัติที่ทนพอใจ และจำต้องพยายามสร้างประเทศให้เจริญก้าวหน้า โดยเร็วที่สุด

สงครามฝิ่นได้บีบบังคับจีนให้เปิดประเทศ ทำลายฐานะอำนาจอธิปไตยของจีนให้ตกต่ำ ระบบการส่งเครื่องบรรณาการแปรเปลี่ยนเป็นระบบทำสัญญา (Treaty System) ซึ่งก่อให้เกิดสภาพรัฐเล็ก ๆ ในจีนที่มีอำนาจอธิปไตยในการปกครองตนเองภายใต้การปกครองของมหาอำนาจตะวันตก ลักษณะที่จีนถูกค้ำค้อนอำนาจอธิปไตยที่ละเล็กที่ละน้อย ปรากฏตามเมืองท่าทุกแห่งที่เปิดช่องสัญญา อัครราชทูตเจ้าจำกักร้อยละ 5 ลดรายได้จากการค้าต่างประเทศสำหรับจีนมหาศาล สนธิสัญญาต่าง ๆ ที่ให้สิทธิในการขอสัมปทาน (Concessions) เข้ากินแดนหรือเมืองตามอชญาศัย อีกทั้งการที่จีนยอมให้มหาอำนาจตะวันตกใช้สิทธิสภาพนอกอาณาเขต (สิทธิที่ชาวตะวันตก ไม่ต้องคำนึงถึงความศักดิ์สิทธิ์หรืออำนาจอธิปไตยผ่านขบวนการศาลของจีน ทั้งนี้รวมทั้งผู้อยู่ภายใต้บังคับบัญชา (Subjects) จีนเสียอำนาจอธิปไตยไปโดยปริยาย) ไม่ยอมอยู่ใต้อาณัติของจีน สนธิสัญญาที่จีนจะค้ำค้อนกับชาติต่าง ๆ ล้วนทวีลักษณะกึ่งอำนาจอธิปไตยสำหรับจีนมากขึ้นตามลำดับ ภัยตะวันตกได้ช่วยซ้ำเติมจีนให้ตกอยู่ในสภาพอาการไขว่หนีก ภัยกบฏและภัยตะวันตกได้ก่อให้เกิดเป็นปฏิกริยาถูกไขว่หนีก เหตุและผลลัทธิกันกระหนกระเทือนซึ่งกันและกันตลอดคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นอภายนิยามระบอบความระส่ำระสาย ส่อเหตุว่าจีนอาจก้าวไปสู่ขบวนการทางการเมืองวัฏจักรราชวงศ์ (Cyclical Process) กบฏไคฮูมีขึ้นต่อเนื่องกันจนเกือบทั่วประเทศตลอดระยะเวลาระหว่าง ค.ศ. 1800 - 1870 โดยประมาณ

กบฏที่เกิดขึ้นนั้นตั้งแต่ปลาย ค.ศ. 1700 นั้นสืบเนื่องมาจากปัญหาทางเศรษฐกิจ ก่อนในระบอบนั้นเองที่จีนเริ่มรู้จักเพาะปลูกพืชผลที่ค้ำคองค้ำคองค้ำคองและความแห้งแล้งไคคือมันเทศ ผู้คนกินก็อยู่ที่บ้านเมืองสงบสุข ประชากรได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว แต่อัครการเกิดนั้นไม่สมดุลย์กับอัครการผลิเครื่องอุปโภคบริโภค หรือพยากรณ์ธรรมชาติมิได้เพิ่มขึ้นหากแต่คงที่ก่อให้เกิดความไม่สมดุลย์ทางด้านความต้องการที่มีมากกว่าผลผลิตที่จะตอบสนอง ผลของความกดดันจากการที่จีนมีประชากรอันประเทศคือค่าครองชีพค่า คนยากจนยิ่งขึ้น

ปัจจัยที่ดูจะใหม่คือจีนอีกคือ การค้าขายกับตะวันตกหลังสงครามฝิ่น มหาอำนาจตะวันตกได้กอบโกยผลประโยชน์จากจีนทางด้านเศรษฐกิจทำให้สภาพเศรษฐกิจไคทวีความรุนแรงขึ้น ผลผลิตทางการเกษตรและหัตถกรรมไม่สามารถจะแข่งขันกับผลผลิตทางอุตสาหกรรมตามเมืองไคในขณะที่ตามเมืองท่าใหญ่ อุตสาหกรรมโดยชาวตะวันตกกำลังก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ความชนบทวิธีการผลิตยังอ้าหลัง ไม่มีการปรับปรุงให้ไคผลผลิตที่มีปริมาณมาก คุณภาพก็ ลักษณะเศรษฐกิจซ้อน (Dual Economy) กันในระบอบเมืองและชนบท ก่อให้เกิดความไม่สมดุลย์ทางเศรษฐกิจขึ้น

ปัจจัยทางการเมืองที่สำคัญคือ การที่คนจีนมุ่งเป็นปฏิปักษ์ต่อราชวงศ์ชิงว่าไม่สามารถจะแก้ปัญหาเศรษฐกิจและปัญหาการติดต่อกับมหาอำนาจตะวันตก ราชวงศ์ชิงเพิกเฉยต่อการแก้ปัญหาเศรษฐกิจ ป้อยปลอะละเฉยจนแม้แต่การบริหารราชการทุกระดับก็เสื่อมประสิทธิภาพองค์จักรพรรดิเองทรงศรัทธาพระปรีชาสามารถ อำนาจทางทหารของราชวงศ์เองก็อ่อนลงไม่มีการนำรุ่นกำลังรบ เมื่อมีความขัดแย้งกับมหาอำนาจตะวันตกจึงไม่สามารถป้องกันเอกราชอำนาจอธิปไตยและเกียรติภูมิของจีนได้ดังปรากฏว่า จีนแพ้ในสงครามฝิ่น และต้องสูญเสียอำนาจผลประโยชน์ทั้งทางค้าเศรษฐกิจและการเมือง แก่มหาอำนาจตะวันตกตามสนธิสัญญานานกิง

ภาวะเศรษฐกิจและปัจจัยทางการเมืองดังกล่าวทวีความสลับซับซ้อนตามกาลเวลา ผู้คนโทษราชวงศ์ชิง กล่าวหาว่าเป็นราชวงศ์ที่ต่างก้าวมิได้สร้างคุณประโยชน์แก่จีน ผู้คนคามเมืองท่ากล่าวโทษภาวะเศรษฐกิจทรุดท้อเนื่องมาจากการเปิดประเทศภายใต้การคุกคามของตะวันตก ญวนบางครั้งจึงเกิดจากความรู้สึกเจ็บแค้นเกลียดชังชาวตะวันตกอย่างลึกซึ้ง และต้องการจะขับไล่ออกจากจักรวรรดิจีน ทุกกลุ่มทุกเหล่าได้ก่อความไม่สงบภายในประเทศแล้วลุกลามเป็นกบฏเป็นเหตุการณทางการเมือง ความปรกตวิสัยและเป็นทางออกของประชาชน กบฏในปลายศตวรรษที่ 18 จนถึงกลางศตวรรษที่ 19 ล้วนเริ่มมาจากชนชั้นชาวนา การรวบรวมกำลังเป็นลักษณะสมาคมลับบ้าง เป็นความพยายามของชนชั้นปัญญาชนบ้าง กบฏมักจะมีเกิดขึ้นในมณฑลที่ราชวงศ์ชิงแต่อำนาจการปกครองไปไม่ถึงถึงบ้างหรือทั่วถึงแต่ไรอำนาจเด็ดขาด

กบฏต่อไปนี้มีความรุนแรงระดมคุกคามอำนาจราชวงศ์ชิงและได้ถูกรับรำนปรามจนราบคาบได้แก่.-

1. กบฏบัวขาว (White Lotus Rebellion) โดยสมาคมชื่อบัวขาว เกิดที่ภาคเหนือความพวมกันของมณฑลฮูเป่ (Hupeh) เซนซี (Shensi) เซฉวน (Szechwan) เมื่อ ค.ศ. 1796 และสลายตัวลงใน ค.ศ. 1804
2. กบฏไท่ผิง (T'ai-p'ing Rebellion) ก่อตัวขึ้นโดยได้รับความสนับสนุนจากชาวนา ฐานอำนาจคือ ภาคไค้ แม่ทัพจีนชื่อ เซงกัวพัน (Tseng Kuo - fan) ปรามได้ราบคาบใน ค.ศ. 1864
3. กบฏเนียน (Nien Rebellion) ก่อตัวเมื่อ ค.ศ. 1853 ในภาคเหนืออีก แม่ทัพจีนชื่อ หลี่ฮุงจาง (Li Hung - chang) ปรามได้ราบคาบใน ค.ศ. 1868
4. กบฏจีนมุสลิม ก่อตัวขึ้นโดยคนจีนมุสลิมในภาคตะวันตกเฉียงเหนือ เมื่อ ค.ศ. 1855 แม่ทัพจีนชื่อ โซ ซุง ถึง (Tso Tsung - Tang) ปรามได้ใน ค.ศ. 1873

ทั้งกบฏภายในและภัยคุกคามของมหาอำนาจตะวันตกจากภายนอกทำให้จีนเริ่มเห็นความจำเป็นที่จะต้องเสริมสร้างกำลังอำนาจของตนเอง (Self Strengthening) ผู้คนจึง

ได้ชื่อว่ายุคฟื้นฟู (Restoration ระหว่าง ค.ศ. 1860 - 1890) มุ่งปรามกบฏภายใน ตรงกับคำขวัญที่ว่า "ฟื้นฟูสันติภาพความเป็นระเบียบแบบแผน" ด้วยการปรามกบฏภายในให้ รามคาม ในขณะที่เดียวกัน การปรามกบฏก็มุ่งแก้ปัญหาคือเป็นต้นตอของกบฏ คือปรับปรุงการเกษตร และการบริหารราชการแผ่นดิน เพื่อให้สามารถปกครองทั้งจักรวรรดิได้อย่างมีประสิทธิภาพโดย เน้นหนักหลักการของซง จื้อเป็นองค์ประกอบหลักของสถาบันทุกระดับในสังคมจีน ประการสุดท้าย การฟื้นฟูจักรวรรดิจีนทางด้านการสร้างกำลังนั้นยังมุ่งป้องกันตนเองจากภัยตะวันตก

จีนส่งเสริมสร้างกำลังโดยมีทัศนคติและนโยบายค้ำ เค็มของตนเองที่ว่าในการศึก ก่อกับอนารยชน ต้องใช้กลวิธีให้พวกอนารยชนควบคุมกันเอง ยุบหยให้แตกแยก ในขณะเดียวกันก็ให้เรียนรู้หลักวิชาการและวัฒนธรรมของฝ่ายอนารยชน ให้รู้จักอ่อนของฝ่ายศัตรู เป็นการ เรียนรู้ศัตรูเพื่อเอาชนะศัตรูในภายหลัง จีนจึงเรียนรู้วิชาการทหารของฝ่ายตะวันตกเพื่อใช้เป็น เครื่องมือเอาชนะชาวตะวันตก

ในขั้นต้นผู้ที่ริเริ่ม หาได้เป็นรัฐบาลกลางไม่ หากแต่เป็นบรรดานักบริหารและ นักการทหารซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ว่าราชการมณฑล บุคคลเหล่านี้ได้เป็นผู้วางรากฐานการเสริมสร้าง กำลังด้วยตนเอง โดยการสร้างกองทัพอันสมัยทั้งยุทธวิธีและอาวุธยุทโธปกรณ์ กองทัพที่สำคัญ คือ กองทัพฮุนาน (Hunan Army) ภายใต้การบังคับบัญชาของ เซงกั้วทั้นและกองทัพไฮว (Huai Army) ภายใต้การบังคับบัญชาของหลี่ซุงจาง ได้มีการปรับปรุงระบบเศรษฐกิจประจำ หองถิ่นให้มีประสิทธิภาพ เช่น ปรับปรุงการเก็บภาษีและการบริหาร โดยดัดแปลงหลักการของ ซง จื้อ นับเป็นการเสริมสร้างกำลังด้วยคนนำเอาวิชาการที่ก้าวหน้าของทางตะวันตกมาใช้เป็น องค์ประกอบที่สำคัญและสำเร็จที่ได้รับคือ ระดับบริหารที่ใช้หลักของจื้อยังคงปรากฏอยู่ในสังคมจีน ส่วนความสำเร็จทางทหารก็คือ กำลังทัพที่ทันสมัยนั้นได้แสดงประสิทธิภาพในการปรามกบฏภายใน ประเทศตามธรรมเนียมเดิมคือ ใช้กำลังอาวุธปรามปราม

ในที่นี้ จะกล่าวถึงกบฏไท่ผิง เพราะนับเป็นกบฏที่สำคัญที่สุดที่มีประชาชนเข้าร่วม กบฏมากที่สุด และกบฏครั้งนั้นอันสะเทือนรัฐบาลจีนแห่งราชวงศ์ชิงมากที่สุด

กบฏไท่ผิง (T'ai-p'ing Rebellion, ค.ศ. 1851 - 64) ผู้นำกบฏนี้ คือ หุง ฮิวชวณ (Hung Hsiu-ch'uang) ซึ่งเลื่อมใสศรัทธาศาสนาคริสต์ เขาได้ก่อตั้ง สมาคมลับขึ้นมาจนกลายเป็นขบวนการก่อกบฏขึ้น ได้รับการสนับสนุนอย่างกว้างขวางจากชนชั้น ชาวนา กบฏนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะเปลี่ยนสถาบันทุกระดับและจัดระเบียบสังคมใหม่ โดยขจัดความ อุดมคติธรรมทางสังคมและแก้ปัญหาคือทางเศรษฐกิจด้วยการปฏิรูปที่ดิน ความคิดนี้ล้วนได้รับแรงอิทธิพล คอลัจากศาสนาคริสต์เบื้องต้น บรรดาจีนคอมมิวนิสต์ต่อมาได้อ้างว่า แขนงสร้างชาติของกบฏนี้ มีลักษณะเป็นแบบคอมมิวนิสต์เบื้องต้น คือมีการปฏิรูปที่ดิน จัดสังคมในรูปแบบของคอมมูน (Commune)

หญิงชายมีฐานะและสิทธิเสมอภาคกัน เป็นต้น แม้นักการกบฏโดยชาวนาก็เป็นกบฏโดยมวลชนเป็นครั้งแรก

ในขั้นต้น กบฏนี้ยิ่งใหญ่มาก ครอบคลุมอาณาบริเวณไว้ประมาณ 1/4 ของจักรวรรดิจีน และโคตั้งอาณาจักรแห่งสันติภาพขึ้น (Heavenly Kingdom of Peace, - T'ai-p'ing T'ien Kuo) เมื่อ ค.ศ. 1851 ชุมกำลังอำนาจนั้นอยู่ในภาคใต้ซึ่งอำนาจของรัฐบาลกลางยังไม่มั่นคง

ฝ่ายกบฏได้ขยายอำนาจขึ้นไปจนถึงลุ่มน้ำแยงซี ยึดได้เมืองนานกิงรุกหน้าไปจนถึงเกือบถึงปักกิ่งใน ค.ศ. 1853 นับเป็นระยะที่มีกำลังถึงขีดสุด แต่จะโดยเหตุใดไม่ทราบชั้กองทัพกบฏได้หวนกลับลงไปตั้งมั่นที่เมืองนานกิง กำลังอำนาจของกบฏทวีขึ้นจนกลายเป็นภัยคุกคามต่อเสถียรภาพความมั่นคงของราชวงศ์ชิง เสมือนโรคร้ายจุใจมหัวใจของราชวงศ์ชิง ถ้าราชวงศ์ชิงปราบกบฏนี้ไม่สำเร็จก็จะต้องเสียอำนาจแก่ฝ่ายกบฏอย่างแน่นอน โดยเฉพาะเมื่อราชวงศ์ชิงต้องเผชิญกับการคุกคามของตะวันตกจนเกิดสงครามแอโรว์ (Arrow War) ซึ่งถือเป็นสงครามป็นยุคที่สอง แต่ราชวงศ์ชิงมุ่งปราบกบฏก่อนเพราะถือเป็นเนื้อร้ายในหัวใจ ส่วนสงครามแอโรว์เป็นเพียงโรคริดในกระดูก

การปราบปรามกบฏนี้กินเวลาถึง 13 ปี จึงสงบราบคาบลงได้ ที่สำเร็จนั้นเป็นควยเกิดการแตกแยกแย่งชิงอำนาจกันเองภายในกบฏ ผู้นำเริ่มมีวี่วี่มาอำนาจจะเลยแผนสร้างชาติที่ได้สร้างไว้ อุดมการณ์ที่ยึดถือชาคความแน่วแน่วโรงค์การประสานงานค่านต่าง ๆ การบริหารอาณาจักรภายในระยะต่อมาเริ่มมีลักษณะเป็นจีนยึดถือตามลัทธิขงจื้อมากขึ้น ที่สำคัญคือกบฏไม่ได้รับความสนับสนุนจากสมาคณลัทธิทั่วไปซึ่งเป็นปฏิปักษ์ต่อราชวงศ์ชิง เพราะกบฏมีแนวโน้มเพียงจะสร้างชาติมากกว่าการหวนกลับไปหาระบบเก่าและภายใต้การปกครองของราชวงศ์ชิง นอกจากนั้นกบฏไม่ได้รับความสนับสนุนจากตะวันตก เพราะคือต้านจักรวรรดินิยมชั้กับอำนาจผลประโยชน์ของมหาอำนาจตะวันตกในจีน บรรดาชนชั้นขุนนางปัญญาชนก็ไม่สนับสนุน เพราะแผนสร้างชาติของกบฏคือการทำลายกรอบการ เมือง เศรษฐกิจและสังคมซึ่งให้อำนาจผลประโยชน์แก่คนเหล่านั้นมหาศาล แม้นแต่ประชาชนเองในภายหลังก็เริ่มหวาดระแวงแผนสร้างชาติของกบฏ เพราะแผนนั้นได้รับอิทธิพลจากลัทธิต่างค้ำคือศาสนาคริสต์ซึ่งจะทำลายสถาบันต่าง ๆ ของคนที่ตั้งอยู่บนรากฐานของลัทธิการขงจื้อเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ กบฏที่เริ่มต้นค้ำยคั้จึงต้องสลายตัวลงเมื่อชาคณผู้นำที่เก่งกล้า แตกแยกภายใน ไร้อุดมการณ์และองค์การที่มีประสิทธิภาพ ที่สำคัญคือชาคความสนับสนุนจากคนจีนในระคั้สังคมนต่าง ๆ และคงเผชิญกับกำลังแสนยานุภาพของฝ่ายรัฐบาลซึ่งปรับปรุงค้ำยคั้วิชาการทหารของฝ่ายตะวันตก

ถ้าจะพิจารณาแล้ว จะเห็นได้ว่าสงครามจีนเป็นการแสดงออกของมหาอำนาจ
ตะวันตกต่อจีน ส่วนกบฏไท่ผิงเป็นการแสดงออกของจีนในคาน เป็นปฏิปักษ์ต่อราชวงศ์ชิง

กบฏไค่ไผ่ตัวอย่างมหาศาลของจีนในคานต่าง ๆ ผู้คนเสียชีวิตมากมายเป็นประ-
วัติการประมาณ 20 - 30 ล้านคน ราชวงศ์ชิงอ่อนอำนาจลง เพราะโค่นล้มกำลังอำนาจ
และเงินทองในการปราบกบฏอย่างมหาศาล สถานะการรบภายในระหว่างกบฏและภายหลังกบฏ
คือความระส่ำระสายภายใน เศรษฐกิจทรุดหนักอง ผลที่สำคัญที่สุดนั่นคือ การที่ราชวงศ์ชิงเริ่ม
กระจายอำนาจสู่ชนพลต่าง ๆ ซึ่งฉนวนปกครองโดยผู้วาระการราชวาทจีน รัฐบุรุษมากมายมีอำนาจ
ขึ้นมาเพราะราชวงศ์ชิงเปิดโอกาสให้เสริมสร้างกำลังอำนาจเพื่อปราบกบฏ ภายหลังกบฏรัฐบุรุษ
เหล่านี้ได้คงอำนาจของคนไว้ คนจีนเริ่มมีอำนาจมากขึ้นในวงการบริหารระดับสูงซึ่งเคยปิดกั้น
เป็นอภิสิทธิ์เฉพาะสำหรับพวกแมนจู รัฐบุรุษที่สำคัญได้แก่ เซงกั๋วเฟิน ไช่ซงฉิงและหลี่หู่จาง
เป็นต้น ฆพพลต่าง ๆ ส่วนใหญ่ปกครองตนเองเป็นอิสระภายใต้อำนาจรัฐบาลกลางอย่างผิวเผิน
จีนเข้าสู่ยุคขุนศึกอีกครั้งหนึ่ง (Warlord period) ฆพพลเหล่านี้เองได้เป็นผู้กำหนดวันจุก
จบของราชวงศ์ชิงใน ค.ศ. 1911

นอกจากนั้น กบฏยังทำลายกำลังอำนาจทหารและบ่อนทำลายฐานอำนาจเศรษฐกิจ-
กิจที่คลอนแคลนอยู่แล้วของราชวงศ์ชิงด้วย ฆพพลต่าง ๆ ทหารรายได้เอง รัฐบาลกลางไม่สามารถ
จะควบคุมอำนาจการคลังได้อย่างใกล้ชิดเช่นเคย รัฐบาลขาดทั้งอำนาจอิทธิพลและอำนาจทาง
การคลังซึ่งถือเป็นปัจจัยเสริมสร้างความก้าวหน้าของจีน กบฏไท่ผิงได้ตัดโอกาสรัฐบาลราชวงศ์
ชิงมิให้สามารถปรับปรุงหรือสร้างความก้าวหน้าแก่จีนโดยปริยาย อีกทั้งกบฏยังดวงพลังกำลังอำ-
นาจของราชวงศ์ชิงมิให้สามารถต่อต้านพลังจักรวรรดินิยมตะวันตกได้อย่างเต็มที่ กบฏไค่ผิงภาวะศึก
ระหนาบงูโจวมประทุหลังของราชวงศ์ชิง

ถึงกระนั้น อาจกล่าวได้ว่า ถ้าปราศจากภัยจักรวรรดินิยมตะวันตก ราชวงศ์
ชิงคงไม่ต้องเผชิญกับกาลอวสาน ภัยตะวันตกโลกก่อตัวทวีความรุนแรงเป็นปฏิกริยาลูกโซ่ต่อท่าที่เชิง
การทูตของจักรวรรดิจีน

สงครามแควี่ไว้ว (Arrow War, ค.ศ. 1859-1860) : ตะวันตกทำพายุ

แม้ว่ามหาอำนาจตะวันตกจะส่งกำลังแสนยานุภาพในสงครามจีนเพื่อสั่งสอนให้บทเรียนจักรวรรดิ-
จีน จีนมิได้ขอยุ่ยอมความถ้อยคำและโทษจุมานะลงแต่อย่างใด ภัยกบฏเพียงแค่ว่าให้จีนจำต้องดำเนิน
นโยบายอ่อนปรน (Policy of Appeasement) และแสดงท่าทีเหมือนปรารถนามิตรภาพจาก
มหาอำนาจตะวันตก เนื้อหา นโยบายเช่นนั้นเป็นเสมือนการ เปลี่ยนวิธีปฏิบัติต่อมหาอำนาจตะวันตก
โดยนโยบายหลักและความมุ่งหมายมิได้เปลี่ยนแปลงกล่าวคือ ท้องการข่มไฮ้ใส่ส่งภัยตะวันตกให้พ้น

พรมแดนจีน

ในช่วงทศวรรษระหว่าง ค.ศ. 1842-1850 ท่ามกลางความปั่นป่วนด้วยภาวะ
กบฏภายในที่กำลั๊งก่อตัว จักรวรรดิจีนก็ได้มีนักการทูตสื่อกลางกับมหาอำนาจตะวันตก ชื่อ ชิ-ยिंग
(Ch'i-Ying หรือบางทีก็เรียกว่า Kiying หรือ Keying) ได้เริ่มเชิงการทูต
แบบเข้าถึงตัววงการทูตตะวันตกในจักรวรรดิจีน เชิงการทูตโดยความคุ้นเคยส่วนตัว (Personal
Diplomacy) ชิ-ยिंगปฏิบัติพอจะทำให้ชาวตะวันตกหลงเข้าใจผิด ด้วยจุดประสงค์หลักตะ-
วันตกมิได้ปรารถนาวิครอนอำนาจเอกราชบูรณภาพของจีน เพียงปรารถนาผลประโยชน์ทางการ
ค้าและเสมอภาคทางการทูตเท่านั้น ถ้าสิ่งเหล่านี้จะได้อำนาจโดยวิธีสันติทางการทูต มหาอำนาจ
ตะวันตกก็ยินดีร่วมมือกับจักรวรรดิจีน ทางฝ่ายต่างดำเนินนโยบายผ่อนปรน ระงับความขัดแย้ง
โดยหลีกเลี่ยงการใช้กำลังความรุนแรง ทั้งมหาอำนาจตะวันตกดำเนินนโยบายไม่แทรกแซงกิจ
การภายในของจักรวรรดิจีน โดยวางตนเป็นกลางอย่างเคร่งครัดในภาวะกบฏลุกฮือทั่วจักร-
วรรดิจีน แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าความร่วมมือของทั้งสองฝ่ายจะดำเนินไปด้วยดีตลอดรอดฝั่ง
ทางยังแผ่ความระแวงแคลงใจต่อกันอยู่ โดยเฉพาะคนจีนเองมีความเคียดแค้นชิงชังชาวตะวัน-
ตกอย่างลึกซึ้ง มักก่อเหตุวิวาทฆ่าร้ายชีวิตและทำลายทรัพย์สินของฝ่ายตะวันตก อาทิ การก่อก
จรจลาจลต่อต้านจักรวรรดินิยมตะวันตกที่เมืองกวางตุ้งใน ค.ศ. 1846

มหาอำนาจตะวันตกเองก็มีใฝ่ห้อยใจกับสนธิสัญญาنانกิงและเดอะเบอรัลท์เห่าโค
นักบูรณาการมหาอำนาจต้องการเจรจากับสนธิสัญญานั้นโดยวิธีสันติ ชาวตะวันตกได้เรียกร้องผล
ประโยชน์จากจีนมากขึ้นความสำคัญที่นับว่าสำคัญคือ การเรียกร้องให้จีนเปิดหังประเทศเพื่อการ
ค้า และการอนุมัติให้ตั้งสถานทูตชั้นสองในปักกิ่ง ในขณะที่เกี่ยวกับความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์ต่อตะวัน
ตกปรากฏรุนแรงขึ้น ความขัดแย้งกันไต่หัวขึ้นใน ค.ศ. 1856 ด้วยกรณีพิพาทเรือแอโรว์
(Arrow) กับจีน

ในวันที่ 8 ตุลาคม ค.ศ. 1856 เรือจีนชื่อแอโรว์ซึ่งไคองทะเลเป็นธงกั๊กภายใต้การคุ้มครองของอังกฤษที่ฮ่องกง (เรือจีนต้องขอความคุ้มครองจากอังกฤษในการเดินเรือ
น่านน้ำทะเลจีนเนื่องจากกระแสนั้นจีนไม่อาจคุ้มครองเรือสินค้าจีนจากการปล้นสะดมของโจรสลัด)
ถูกเจ้าหน้าที่ทางบ้านเมืองจีนบุกขึ้นไปสืบจับผู้ร้าย เจ้าหน้าที่ไคองของอังกฤษและจับกุมเรือจีน
เหตุการณครั้งนั้นอบหลุ่ศักดิ์ศรีของอังกฤษมาก อังกฤษไค่ยื่นขอประท้วงให้ขอมาเป็นอาชอันฉ
อักษร และหังขอประท้วงในเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขตว่า เจ้าหน้าที่ไม่มีสิทธิจับกุมเรือและ
ผู้คนที่สังกัดภายใต้การคุ้มครองของอังกฤษ อังกฤษตีความว่าสิทธิสภาพนอกอาณาเขตครอบคลุม
ขอบเขตไม่เฉพาะในดินแดนจักรวรรดิจีนเท่านั้น หากแต่ครอบคลุมกว้างขวางไปถึงน่านน้ำจีน

ฝ่ายจักรวรรดิจีนซึ่งได้แต่งตั้งเยห์ (Yeh, Ming-Chien) เป็นอุปราชประจำ
 กวางตุ้งตั้งแต่ปลาย ค.ศ. 1849 เยห์ดำเนินการติดต่อกองทัพตะวันตกโดยการไม่ยอมเจรจา
 ใด ๆ ด้วย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเจรจาขอแก้ไขสนธิสัญญานานกิง หรือเป็นกรณีพิพาทว่าด้วย
 เรือแอร์โรว์ หนทางเจรจาสิ้นสุดตั้งแต่เริ่มต้น อังกฤษกำลังคับแค้นใจที่หาหนทางติดต่อกับ
 จักรวรรดิจีนไม่ได้จึงฉวยโอกาสหยิบยกเรื่องเรือแอร์โรว์เป็นเหตุลอบหลอ่เกียรติภูมิอังกฤษ แม้
 จักรวรรดิจีนจะยอมคืนเรือจีน จีนไม่ยอมขอมาเป็นอาัยลักษณะอักษร อังกฤษจึงรวมมือกับฝรั่ง
 เศษ (ซึ่งฉวยโอกาสเรื่องคนจีนคัดสังหารชีวิตมาคหลวงฝรั่งเศษตายเป็นร้อย) ในการดำเนิน
 นโยบายใช้กำลังบีบบังคับจีนให้ขอมาและยอมแก้ไขสนธิสัญญานานกิง

กองทัพอังกฤษที่จักรวรรดิจีนมุ่งใช้กำลังสังสอนจีนเต็มที่ แต่ขบถที่ป้อยในอินเดีย
 (Sepoy Mutiny) ใน ค.ศ. 1857 ทำให้อังกฤษต้องเสียเวลาปรามปราม ปลายปี 1857
 กองทัพพันธมิตรจึงเริ่มปฏิบัติการสังสอนจีน ในขณะที่จีนเข้าใจว่าไม่เอาจริง พันมิตรยึดเมือง
 กวางตุ้งไว้ได้ในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1857 และตั้งคณะกรรมการบริหารเมืองโดยเอกเทศ
 การยึดกวางตุ้งไว้ไม่ได้ทำให้จีนตระหนักถึงภัยตะวันตกมากนัก จีนแสดงท่าพิถีพิถันต่อเรือ
 ธงของตะวันตก คราวจนกระทั่งพันธมิตรเคลื่อนตัวขึ้นไปทางภาคเหนือที่เทียนสินใน ค.ศ. 1858
 ได้มีการปะทะกันที่ป้อมตากู (Taku Fort) บนเส้นทางไปสู่ปักกิ่ง ภัยที่ใกล้ปักกิ่งเช่นนั้นจึง
 ทำให้ราชสำนักจีนตระหนักตกคั่นจีนยอมจำนนลงนามในสัญญาเทียนสินในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1858
 ครั้นทัพพันธมิตรถอนตัวไป จีนก็เริ่มบิคพริวไม่ยอมให้สัคยาบันสนธิสัญญานั้น

ตามข้อตกลงนั้น จีนจะต้องยินยอมทำพิธีให้สัคยาบันสนธิสัญญาเทียนสินโดยจะมี
 บรรดาฑูตอำนาจมาร่วมพิธี ในเดือนมิถุนายน 1859 ฑูตอังกฤษเดินทางมุ่งไปเทียนสิน
 จักรวรรดิจีนพยายามหน่วงเหนี่ยวจะให้ทำพิธีที่เมืองเซียงไฮ้แทน ฑูตอังกฤษไม่ยอม ไล่ส่ง
 กองทัพเป็นกองเกียรติยศไปสู่ภาคเหนือ ได้เกิดการปะทะกันขึ้นที่ป้อมตากู ฝ่ายจีนฆเรืออังกฤษ
 ชื่อว่าในปากน้ำแมน่า เปย์โฮ (Peiho) กองเรืออเมริกันได้เข้าช่วยฝ่ายอังกฤษ ฝ่ายตะวัน-
 ตกต้องล่าถอยมาเซียงไฮ้เหตุการณ์ครั้งนั้นยังความอับศเป็นอย่างยิ่งสำหรับอังกฤษ อเมริกาได้
 ยอมเข้าร่วมพิธีให้สัคยาบันสนธิสัญญา ณ กรุงปักกิ่ง ในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1860 อังกฤษและฝรั่ง
 เศษได้ส่งกองทัพเรือเกียรติยศไปใหม่ประชิดปากแมน่าเปย์โฮ ทัพพันธมิตรขึ้นไปยึดปักกิ่ง องค์
 จักรพรรดิเสด็จหนีไปประทับที่เมืองเปโฮล (Jehol ในแมนจูเรีย) ทัพพันธมิตรบุกไฟเผา
 ทำลายพระราชวังฤดูร้อน

ภัยตะวันตกได้เลาะถึงประตูบ้าน ลูกหลานอย่างควรตระหนัก จักรวรรดิจีนได้เริ่ม
 แสวงหาวิถีทางที่จะให้ฝ่ายตะวันตกถอนกำลังออกจากปักกิ่ง ถ้าฟังการพูดโดยความสามารถของ
 จีนเองมีอาจจะยับยั้งการคุกคามเช่นนั้นได้ ในภาวะแห่งความสับสนนั้นเองที่รัสเซียเข้ายึดแมนจูเรีย

ไค้ก้าวเข้ามามีบทบาทเป็นคนกลางไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทระหว่างจักรวรรดิจีนกับฝ่ายตะวันตก บทบาทของรัสเซียในการยุคสงครามไค้ตพลสมควร จีนจำต้องให้สัคยาบันสนธิสัญญาเทียนสิน (ถูกรายละเอียดในภาคผนวก) กับตะวันตกไค้คอย ๆ ลาถอยไปจากปักกิ่งใน ค.ศ. 1860 นั้นเอง

การที่รัสเซียไค้เข้าไปมีบทบาทแทรกกลางกรณีพิพาทระหว่างจักรวรรดิจีนกับตะวันตกนับแต่ ค.ศ. 1860 นับเป็นสิ่งควรแก่การวิเคราะห์ถึงเหตุผลเบื้องหลังบทบาทรัสเซีย รัสเซียมีความหวังที่ต่อจักรวรรดิจีนอย่างจริงจังหรือไร? หรือรัสเซียมีความปรารถนาขอประโยชน์ไค้จากเงินแอมแปงอยู่?

ความเป็นรัฐข้ามทวีป (Eurasian State) ทำให้รัสเซียมีผลประโยชน์ทั้งในยุโรปและเอเชีย โดยเฉพาะในเอเชียการขยายอำนาจเป็นไปไค้โดยสะดวกปราศจากการขัดขวางจากยุโรปแต่อย่างไค้ ทรมแดนธรรมชาติที่จะสกัดกั้นการขยายตัวของรัสเซียไม่ปรากฏ เอเชียตะวันออกเป็นจุดหมายปลายทางที่จะเสนอสนองความเป็นจักรวรรดิกับรัสเซียเพิ่มเติมที่ รัสเซียไม่จำเป็นต้องข้ามน้ำข้ามทะเลค้นหาเส้นทางเดินเรืออ้อมมาทางตะวันออกดังเช่นยุโรปตะวันตกไค้ปฏิบัติในคริสต์ศตวรรษที่ 16 เพียงแค่นำตราทัพและตั้งหลักแหล่งในตะวันออกของรัสเซียส่วนที่เป็นทวีปเอเชียก็เป็นการเพียงพอแล้ว

การขยายตัวของรัสเซียสู่ตะวันออกไค้ปรากฏเด่นชัดตั้งแต่ ค.ศ. 1552 เมื่อรัสเซียไค้ปราบปรามพวกตาทาร์ (Tatars) แห่งแคว้นคาซาน (Kazan) รัสเซียไค้สำรวจดินแดนไซบีเรีย (Siberia) ตั้งหลักแหล่งและเข้าครอบครองจกชายฝั่งมหาสมุทรแปซิฟิกทางตอนเหนือโดยปราศจากการขัดขวางจากชาติใด ๆ แต่ดินแดนที่ไค้ครอบครองนั้นไม่เหมาะสมแก่การสร้างเมืองท่าเพราะหนาวจัดเกือบตลอดปี รัสเซียต้องการสร้างเมืองท่าในทางใต้ที่มีอากาศอบอุ่นเพียงพอ ดินแดนที่ไค้หมายตาไว้คือ ลุ่มแม่น้ำอามูร์ (Amur Valley) และแม่น้ำอุซซูรี (Ussuri Valley) โดยเฉพาะลุ่มน้ำอามูร์เป็นแหล่งอุดมด้วยแร่เงินและทอง พื้นดินสมบูรณ์แก่การเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์

ในขณะที่ภัยตะวันตกคุกคามดินแดนจีนทางชายฝั่งทะเลตะวันออก รัสเซียไค้คุกคามดินแดนจีนทางเหนืออย่างเงิบ ๆ คอยเป็นคอยไป ไม่เร่งร้อน หวาคำเนินไปเรื่อยไม่หยุดยั้ง ประหนึ่งนำขิมไค้ฉวยกินยากแก่การสังเกต

ตั้งแต่ ค.ศ. 1669 รัสเซียไค้มีเจตนารมณ์แน่วแน่ที่จะขยายตัวลงไปสู่ลุ่มน้ำอามูร์ และถ้าเป็นไปไค้ ก็ต้องการขยายตัวลงไปสู่ดินแดนแมนจูเรีย รัสเซียไค้ดำเนินการรุกล่าชายแดนอย่างเงิบ ๆ หวังแทรกซึมโดยผ่านการค้าต่อกัน แต่การรุกรานนั้นไค้ตลอดเท่าที่ควร เนื่องจากจีนพึ่งยึดเปลี่ยนราชวงศ์มาเป็นราชวงศ์ชิง ราชวงศ์ใหม่แสดงความมุ่งมั่นที่จะสกัดกั้นการรุกราน

ของรัสเซียอย่างเต็มที่ และพร้อมที่จะปกป้องรักษาแมนจูเรียมาตุภูมิเดิมของตน รัสเซียในระบอบนั้นตรงกับรัชสมัยซาร์ ปีเตอร์ที่หนึ่งมหาราช (Peter I, The Great, ค.ศ.1689-1725) ซึ่งมุ่งขยายอำนาจ รัสเซียได้เผชิญการสกัดกั้นจากฝ่ายจีนภายใต้การปกครองของจักรพรรดิคังสี (K'ang - hsi) ได้มีการปะทะกันใน ค.ศ.1685 กองทัพแมนจูเรียได้ขับพวกรัสเซียออกจากลุ่มแม่น้ำอามูร์ แม่น้ำนี้จะแสดงกำลังสกัดกั้นแต่จีนก็มีไต้ปราชญ์รณาทนต่อสู้สงครามกับรัสเซียจริง จังนิก รัสเซียก็ไม่ต้องการสงครามอยู่แล้ว เมื่อจีนสกัดกั้น รัสเซียก็ยับยั้งการขยายตัวเช่นกัน ได้มีการเจรจากันและยุติกรณีพิพาทชายแดนด้วยการลงนามในสนธิสัญญา ณ เมืองเนอร์ซิงสค์ (Nerchinsk - เมืองชายแดนในลุ่มแม่น้ำอามูร์) เมื่อ ค.ศ.1689 นับเป็นสัญญาฉบับแรกที่จักรวรรดิจีนได้ทำกับฝ่ายตะวันตก ตามสนธิสัญญาได้มีการตกลงยุติกรณีพิพาทชายแดนชั่วคราว การขยายตัวของรัสเซียได้สิ้นสุดลงที่ราบเขาที่จักรวรรดิจีนเข้มแข็ง รัสเซียไม่กล้าท้าทายรุกล้ำดินแดน ตามวิสัยของรัสเซีย ถ้าเพื่อนบ้านอ่อนแอ รัสเซียจึงจะกล้าเบียดเบียนขยายอาณาเขตออกไป ใน ค.ศ.1839 จักรวรรดิจีนเสื่อมพ่ายแพ้อังกฤษในสงครามฝิ่นจนต้องเปิดประเทศ สักราชแห่งการบันทอนเอกราชบูรณภาพจักรวรรดิจีนได้เปิดฉากขึ้น รัสเซียมิได้รังวอที่จะเข้าร่วมกับมหาอำนาจตะวันตกในการบันทอนเอกราชบูรณภาพของจักรวรรดิจีน ด้วยการทำสัญญาการค้าใน ค.ศ.1851 ระบุสิทธิต่าง ๆ ทั้งที่มหาอำนาจตะวันตกอื่น ๆ ใ้ไว้ในปีเดียวกันนั้นเองที่จักรวรรดิจีนตกลงนามในสนธิสัญญาอีลี (Treaty of Ili) ระบุรัสเซียมีสิทธิในการค้าขายและตั้งกงสุลในซินเกียง เป็นการเก็บเกี่ยวผลประโยชน์อันเป็นผลพลอยได้จากชัยชนะของอังกฤษเหนือจีนในสงครามฝิ่น โดยรัสเซียมิได้ลงทุนรอนแตรอย่างใด

พร้อมกับการเก็บเกี่ยวผลประโยชน์โดยวิธีการทูตผ่านมหาอำนาจตะวันตก รัสเซียได้ขยายตัวรุกล้ำชายแดนจีนโดยฉวยโอกาสที่จีนกำลังเผชิญศึกหนักภายใน (กบฏ) และศึกภายนอก (ภัยตะวันตก) ตั้งแต่ปี ค.ศ.1847 นายนิโคลัย มูราเวียฟ (Nikolai Muraviev) ผู้ว่าราชการไซบีเรียได้ดำเนินการขยายดินแดนล้ำเขาไปในแม่น้ำอามูร์และแม่น้ำชูชรี ในขณะที่เดียวกันรัสเซียก็ได้แทรกซึมเข้าไปในซินเกียงซึ่งเป็นชายแดนตะวันตกของจีนติดกับรัสเซีย จากแนวการรุกล้ำพรมแดนทางเหนือของจักรวรรดิจีน แสดงถึงแนวโน้มว่ารัสเซียปรารถนาที่จะขยายอาณาเขตโดยฉวยโอกาสเหมาะที่จักรวรรดิจีนมีข้อมาคนมางกับมหาอำนาจตะวันตก และได้แทรกตัวเข้าไปเป็นตัวกลางไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต่าง ๆ จุดมุ่งหมายคือการที่รัสเซียปรารถนาเป็นผู้นำของมหาอำนาจตะวันตกทั้งหลายในเรื่องจัดการอำนาจผลประโยชน์ในจักรวรรดิจีน

ครั้นเมื่อจักรวรรดิจีนเกิดสงครามกับอังกฤษด้วยกรณีเรือแอริโรว์ (Arrow) ใน ค.ศ.1856 รัสเซียเห็นภัยสงครามไครเมีย รัสเซียจึงหันมาทางตะวันออกได้เต็มที่ รัสเซียได้ดำเนินนโยบายเหยียบเรือสองแคม (Policy of "Rock the boat") เอาใจทั้งจีนและมหาอำนาจตะวันตก ในขณะเดียวกันก็ฉวยโอกาสเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากความฉีกพ้องหมองใจ

ระหว่างจีนกับฝ่ายตะวันตก

รัสเซียได้ส่งทูตทหารเรือ ชื่อ นายพลเรือ ปูเตียกิน (Putiatin) เข้าไปในราชสำนักจีน แสดงตนเป็นคนกลางและเห็นอกเห็นใจจีน ทั้งยังมีศรัทธาแก่แก่ฐานะประเทศเพื่อนบ้าน แต่โดยเนื้อแท้แล้ว รัสเซียต้องการที่จะหาวิถีทางค้ากรงรักษาเอกราชบูรณภาพของจักรวรรดิจีนไว้มิให้มหาอำนาจตะวันตกฝ่ายใดครอบครอง ซึ่งหมายถึงพระมณเฑียรราชรัสเซียเป็นการไม่ปลอกภัย เพื่อนบ้านที่อ่อนแอยอมดีกว่าสะดวกกว่าสำหรับรัสเซียที่จะเบียดบังดินแดน รัสเซียจึงแสดงตัวต่อฝ่ายอังกฤษ ฝรั่งเศสพร้อมที่จะเป็นคนกลางไกล่เกลี่ย ในขณะที่เดียวกันรัสเซียก็อยู่แนวหลังของมหาอำนาจทั้งหลายที่เรียกร้องผลประโยชน์จากจีน และร่วมวางแผนรบพิชิตกับจีนจนจีนเป็นฝ่ายล่าถอย ยอมลงนามในสนธิสัญญาเทียนสินกับมหาอำนาจตะวันตกทั้งหลาย รัสเซียได้เข้าร่วมด้วยเช่นเคย ทูตรัสเซียชื่อ นิโคไล อิกนาเตียฟ (Nikolai Ignatiev) ประสบความสำเร็จในการทำสัญญา ณ ปักกิ่ง (Treaty of Peking) ไล้ดินแดนตะวันออกของฝั่งแม่น้ำยูลูรี ต่อมาใน ค.ศ.1858 ได้ทำสัญญาเอเกิน (Treaty of Aigun) รับรองดินแดนที่ไคมา แต่จีนไม่ยอมแลกสัถยบายันสนธิสัญญานั้น

รัสเซียได้เร่งรัดบีบบังคับจีน หากแต่รอคอยจังหวะใหม่ให้เป็นภาวะการบีบบังคับจีนให้ยอมโดยดีเอง โอกาสอันวูบใน ค.ศ.1860 เมื่อทัพพันธมิตรได้เข้ายึดครองปักกิ่ง รัสเซียได้ก้าวเข้ามาไกล่เกลี่ยความขัดแย้งระหว่างจีนกับมหาอำนาจตะวันตกอีก จักรวรรดิจีนตระหนักว่าหากกลางศักรุล้อมรอบค้ำ รัสเซียเห็นอกเห็นใจมากที่สุด และเสนอตัวไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทระหว่างอังกฤษ ฝรั่งเศส กับจักรวรรดิจีน เกลี้ยกล่อมให้อังกฤษฝรั่งเศสถอนทหารออกจากปักกิ่ง

กลยุทธ์ของรัสเซียในจักรวรรดิจีนค่อนข้างจะไฉน กล่าวคือ บีบบังคับจักรวรรดิจีนให้ยอมปรนทอฝ่ายมหาอำนาจตะวันตก โดยยื่นดีเป็นคนกลางเจรจาให้มหาอำนาจตะวันตกยอมปรนทอเรียกร้องจากจีน ทั้งนี้ รัสเซียได้เรียกร้องรางวัลจากจีนในเดือนสิงหาคมนี้. -¹⁴

1. จีนรับรองสัญญาเอเกิน (Treaty of Aigun)
2. ทกลงพระมณเฑียรราชให้มีขอบเขตจำกัดตามสายแม่น้ำยูลูรีถึงเกาหลี
3. ยินยอมให้รัสเซียตั้งกงสุลในบริเวณซินเกียง

รางวัลนั้นค่อนข้างจะมีค่าสูงเหลือประมาณ แต่จักรวรรดิจีนไม่มีทางเลือกต้องยินยอมตามข้อเรียกร้องนั้น เพราะต้องการให้มหาอำนาจตะวันตกถอนทหารออกจากปักกิ่ง จีนเกรงว่าถ้าปฏิเสธ รัสเซียจะหันไปร่วมมือกับอังกฤษ ฝรั่งเศส ญี่ปุ่นที่จีน

ราชทูตรัสเซียได้กล่อมให้อังกฤษและฝรั่งเศสถอนทหารออกจากปักกิ่งสำเร็จ รัสเซียเริ่มเรียกร้องรางวัลจากจีนทันทีในเดือนพฤศจิกายน ได้มีการทำสัญญาขอสิทธิพิเศษเหนือดินแดนที่ตนได้รุกรานมาช้านานแล้ว สัญญาเหล่านี้ได้แก่.-

1. สัญญาปักกิ่ง (Treaty of Peking) จีนยกดินแดนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำชูรีให้รัสเซีย
2. สัญญาเอเกิน (Treaty of Aigun) ร่างขึ้นใน ค.ศ. 1858 แต่จีนไม่ยอมให้สัตยาบัน) รัสเซียได้ดินแดนตอนเหนือของแม่น้ำอามูร์ และซันการี (Sungari) และรวมกรรมสิทธิ์กับจีนเหนือดินแดนชายฝั่งตะวันออกของแม่น้ำชูรีที่ปากแม่น้ำดินแดนที่รัสเซียได้รับคือดินแดนตอนเหนือของลุ่มแม่น้ำอามูร์ รัสเซียตั้งเป็นมณฑลอามูร์ (Amur Province) และดินแดนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำชูรี เป็นมณฑลชายทะเลตะวันออก (Eastern Maritime Province) ดินแดนที่จีนเสียไปมีขนาดพื้นที่ประมาณ 300,000 - 400,000 ตารางไมล์¹⁵

วิกฤติการณ์แอร์โรว์ (Arrow War) ได้ทำให้ จักรวรรดิจีนตระหนักได้เด่นชัดขึ้นว่าการที่อริอันไม่ปฏิบัติตามสนธิสัญญาหรือการไม่ยินยอมยุติความขัดแย้งด้วยสันติ (คือวิถีทางการทูต) ล้วนทำให้จีนเสียเปรียบเสียผลประโยชน์แก่ตะวันตกมากขึ้น ในขณะที่เดียวกัน กบฏทั่วไปจีนก็ยังไม่อาจปราบให้ราบคาบได้ทั่วถึง ภัยกบฏเปรียบประดุจโรคหัวใจคุกคามบ่อนทำลายอำนาจราชวงศ์ชิง เป็นภัยคุกคามใหญ่หลวงเหนือภัยตะวันตก ราชวงศ์ชิงจึงมุ่งปราบกบฏเพื่อให้เกิดความสงบสุขภายในมากกว่ามุ่งต่อต้านภัยตะวันตกอย่างเต็มที่ ราชวงศ์ชิงเลือกที่จะดำเนินนโยบายปราบกบฏโดยอ่อนโยนผ่อนปรนต่อตะวันตก ให้ความร่วมมือกับตะวันตกในการเคารพปฏิบัติตามสนธิสัญญา และพยายามยุติความขัดแย้งโดยการทูต (เจรจากัน) เป็นความพยายามที่จะรักษาสถานะเดิมทางการเมืองคือ คำรักษาระบอบการปกครองและสถาบันทุกระดับของตนมิให้เปลี่ยนแปลงสถานะภาพเขวร้ายลงไป มาตรการที่จะรักษาสถานะภาพอำนาจของราชวงศ์ชิง คือการเสริมสร้างกำลังแสนยานุภาพ

ในช่วงทศวรรษของ ค.ศ. 1860 - 1870 อาจจะสามารถกล่าวได้ว่า จีนประสบความสำเร็จในการปราบกบฏราบคาบทั่วประเทศ ในด้านการต่างประเทศ จีนได้ปรับปรุงแบบการทูตของตนให้มีลักษณะทันสมัย อย่างน้อยเพียงผิวเปลือกนอกเคลือบแฝงลักษณะเก่าดั้งเดิมแท้จริงไว้ภายใน คือยอมล่าถอยเพียงเพื่อจะรวมกำลังพลังใจเข้ารุกรานภาคหน้าเมื่อพร้อม

ตั้งแต่ ค.ศ. 1861 จีนได้ตั้งสำนักงานเพื่อดำเนินการต่างประเทศโดยเฉพาะ (Tsunqli Yamen of Office for General Management) มีหน้าที่ดำเนินการนโยบายตามที่จักรพรรดิและคณะมนตรีที่ปรึกษาของจักรพรรดิได้กำหนดควินิจัย และมีหน้าที่ดำเนิน

การประสานงานพัฒนาจักรวรรดิจีนให้ทันสมัย ในด้านการค้าต่างประเทศ จักรวรรดิจีนได้ตั้ง
 หน่วยงานการควบคุมตรวจตราการค้า (Superintendent of Trade) ที่เซี่ยงไฮ้และ
 เทียนสิน ตั้งแต่ ค.ศ. 1870 การทู่ระหว่างจีนกับบรรดามหาอำนาจทั้งหลายดำเนินไปโดย
 ผ่านนักการทูตจีนคนหนึ่ง ชื่อ หลี่ หุง จาง (Li Hung-chang) ข้าหลวงกำกับราชการ
 เมืองเทียนสิน เมืองเทียนสินกลายเป็นที่ค้าเป็นการต่างประเทศสำหรับจักรวรรดิจีนไปโดยปริยาย

จากการที่จีนต้องสยบต่อขอเรียกร้องของมหาอำนาจตะวันตก และจากการที่จีน
 ไม่อาจจะสู้รบรักษาเกียรติภูมิของตน ทำให้จีนโดยเฉพาะ^{คาม}เมืองท่าที่ท่องเที่ยวเปิดตามสนธิสัญญา
 ต่าง ๆ ได้รับความเคียดแค้นไว้อย่างยิ่ง พร้อมทั้งจะระเบิดเป็นครั้งคราว ทั้งแสดงความเกลียดชัง
 ชาวตะวันตกอย่างออกนอกหน้า บรรดามหาอำนาจตะวันตกได้พยายามที่จะประคับประคองสัมพันธ์
 ภายใต้อันเชื่อมหรามนั้นไว้ โดยดำเนินนโยบายยับยั้งชั่งใจและพยายามที่จะแก้ไขสัญญาเกี่ยวกับ
 ความอึดอัดช่วย ไม่ใช่ผลกำลังความรุนแรงบีบบังคับจีน

ความแค้นกรุ่นมาได้ประมาณ 10 ปีเต็มจึงระอุพุ่งออกมาเป็นการประหัตประหาร
 โครกก็ตามที่เป็นชาวตะวันตก นับตั้งแต่บรรดามิชชันนารีผู้สอนศาสนาคริสต์ซึ่งคนจีนส่วนใหญ่เชื่อว่า
 มุ่งสอนให้คนจีนเป็นปฏิปักษ์ต่อหลักการขงจื้อ ในเมืองเทียนสินเอง ความเคียดแค้นทวีขึ้นเนื่องจาก
 ที่ต้องอับยัสสุคประมาณในการมีทหารตะวันตกประจำการ ชาวเมืองโคกอกการจลาจลต่อต้านตะวัน
 ตกอย่างรุนแรงใน ค.ศ. 1870 ชาชาวต่างประเทศมากมาย การสังหาร ครั่งมโหฬารที่เทียนสิน
 (Tientsin Massacre) ได้ทำให้ชาวตะวันตกมีอาจจะหนต่อไปได้ ได้ยื่นขอเรียกร้องให้
 จักรวรรดิจีนชดเชยเสียหายในค่านชีวิตและทรัพย์สินของชาวตะวันตก และให้ดำเนินคดีกับผู้ก่อ
 การจลาจลด้วย จักรวรรดิจีนได้แต่ปฏิบัติตามต่อไป และเพิ่มความวิตกกังวลกับสถานะการณ์ที่
 กำลังนำวิกฤตซึ่งก่อตัวขึ้นที่ชายแดนตะวันตกเฉียงเหนือ คือการคุกคามของรัสเซียในซินเกียง
 และเสี่ยงสู่คุกคามอันถล่มบกระหิมอยู่ทางตะวันออกโดยฝ่ายญี่ปุ่นเหนือเกาะไต้หวัน ความเคียด
 ร้อนใจในสถานะการณ์สองแห่งทำให้จีนต้องระมัดระวังมิให้กระทบกระทั่งมหาอำนาจตะวันตก
 และพยายามหาวิถีทางแก้สถานะการณ์เลวร้ายที่คุกคามอำนาจอธิปไตยของจักรวรรดิจีนอยู่ คือ
 ภัยรัสเซีย ภัยญี่ปุ่น และภัยฝรั่งเศส รัสเซียมุ่งที่จะคืบค่อนดินแดนจีน ญี่ปุ่นและฝรั่งเศสมุ่งที่
 จะครอบครองประเทศราชของจักรวรรดิจีน

เป็นคราวซาทาชาคของจักรวรรดิจีน ในสมัยที่มหานครเซี่ยงไฮ้ภายในและภาย
 นอกเป็นศึกใหญ่หลวงยิ่งนักนั้นเอง ที่จีนตกอยู่ภายใต้อำนาจอันเด็ดขาดยิ่งนักของพระพันปีหลวง
 ซูสี (Empress Dowager Tz'u-hsi) ซึ่งทรงมีโลกทรรศน์ถอยหลังไปอย่างน้อยหนึ่งศตวรรษ
 พระราชวิเทโศบายของพระองค์ล้วนแสดงถึงความก้าวไม่ทันสถานะการณ์โลก แสดงถึงเนื้อแท้
 ของทรศนะจีนที่คั่งคั่งไม่ยอมเปลี่ยนแปลง การวิครอนเอกราชอำนาจอธิปไตยจีนโดยชาวตะวันตก

จึงหวังขอบเขตกว้างขึ้นเริ่มด้วยการตัดทอนอาณาประเทศราชของจีนและดินแดนที่เป็นจักรวรรดิจีน

กรณีพิพาทดินแดนอิลี (Ili Dispute)

ตั้งแต่ที่ไคกล่าวแล้วว่า รัสเซียต้องการทั้งขยายอาณาเขตของตนและต้องการผลประโยชน์ทางการค้าจากจีน รัสเซียได้รุกล้ำทางเหนือของจีนจนได้ลุ่มแม่น้ำอามูร์และยูซูรีไปเมื่อ ค.ศ. 1860 ในขณะที่มหาอำนาจอื่นรุกล้ำจีนจากตะวันออก และจากตอนใต้ของจีน ดินแดนที่รัสเซียต้องการคือ ซินเกียง (Sinkiang) ของจักรวรรดิจีน ประชากรที่อยู่อาศัยในซินเกียงทุกภาษา สาขาครุฑก็ เรียกกันว่า พวกจีนเตอร์ค (Chinese Turkestan) นับถือศาสนาอิสลาม ถือได้ว่าเป็นชนกลุ่มน้อยในจักรวรรดิจีน

ตอนเหนือของซินเกียงคือบริเวณลุ่มแม่น้ำอิลี (Ili) ดินพรมแดนรัสเซียซึ่งอุดมด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหารและแร่ธาตุทรัพยากรธรรมชาติ อีกทั้งมีความสำคัญในฐานะเป็นจุดยุทธศาสตร์ควบคุมซินเกียงทั้งหมด เป็นบริเวณกันชน (Buffer) ระหว่างจักรวรรดิจีนกับศัตรูภายนอกที่รุกรานจีนทางตะวันตก ซินเกียงจึงเป็นเสมือนแนวป้องกันรอบนอกของจีน การรุกรานจีนจากตะวันตกต้องยึดซินเกียงก่อนแล้วจึงมองไกลเสีย ต่อจากนั้นจึงมุ่งเข้ายึดปักกิ่งศูนย์กลางจีนตามลำดับ

ซินเกียงมีความสำคัญทั้งทางด้านการทหารและเศรษฐกิจดังกล่าวมาแล้ว แต่จักรวรรดิจีนมิได้เห็นความสำคัญเท่าใดนัก เพราะซินเกียงเป็นดินแดนหุ้กันการไกลโพ้นจากตัวเมืองหลวง ถือเป็นชายแดนมิได้เทียบฐานะเป็นมณฑล เมื่อใดที่จีนอ่อนแอ ดินแดนนั้นก็ตั้งคนเป็นอิสระ ใน ค.ศ. 1759 จักรพรรดิเฉียนหลง (Ch'ien - lung) ทรงพิชิตซินเกียงแล้วทำการปกครองอย่างกดขี่ทารุณกรรมต่อพวกจีนเตอร์คโดยถือว่าเป็นพวกอนารยชนไร้ศาสนา ทำให้ซินเกียงก่อเกิดความกระต้างกระเดื่องขึ้นตลอดเวลา บรรดาหัวหน้ากบฏที่ถูกเนรเทศออกไปกว้างแถบกบฏโดยติดต่อกับพวกจีนเตอร์คภายในจักรวรรดิ ในชั้นต้นจีนมิได้ใส่ใจเพราะกำลังเผชิญภัยคุกคามจากมหาอำนาจตะวันตก พวกกบฏจึงตั้งตนเป็นใหญ่ในตอนเหนือของซินเกียงใน ค.ศ. 1870 อังกฤษซึ่งขณะนั้นแผ่อิทธิพลอยู่ในอินเดียนได้แทรกแซงส่งเสริมพวกกบฏเพื่อสกัดกั้นการขยายอำนาจของรัสเซียมาทางใต้ประชิดพรมแดนอินเดีย รัสเซียมีความหวาดวิตกว่าอังกฤษจะสนับสนุนพวกกบฏให้เข้ายึดบริเวณอิลี จึงตัดสินใจส่งกำลังเข้ายึดครองอิลี ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1871 โดยอ้างว่าเป็นการรักษาความมั่นคงทางพรมแดน มิได้มีเจตนาแผ่ขยายอำนาจ หวังสัญญาว่าเมื่อใดจักรวรรดิจีนสร้างสันติภาพความสงบสุขในซินเกียงได้ รัสเซียจะถอนทหารออกไป ทั้งนี้รัสเซียไม่เชื่อถือว่าจีนจะทำสำเร็จ รัสเซียกลับเข้าเติมเงินโดยสนับสนุนพวกกบฏให้ก่อความไม่สงบต่อจีน

จีนเองต้องเผชิญกบฏไผ่ผิงและกบฏมุสลิมในมณฑลเซินสี (Shensi) และกังซู่ (Kansu) ตั้งแต่ ค.ศ. 1866 ไม่อาจจะปลีกเวลาสนใจซินเกียงได้ จน ค.ศ. 1868 จีน

จึงเริ่มปราบปรามจีนเกียงโดยแต่งตั้งโชซุงตั้ง เป็นแม่ทัพปราบปรามเซนสีและกิงสูโดยมุ่งไปสู่จีนเกียง ปรากฏว่าการปราบกบฏในสองมณฑลนั้น ทำให้จีนสิ้นเปลืองเงินทองมหาศาล ครั้นจีนตั้งใจจะปราบจีนเกียงก็ประจวบเหมาะกับผู้ป่วนไค้เข้ายึดครองเกาะไต้หวันหรือฟอร์โมซา (Formosa) ใน ค.ศ. 1873 ก่อเกิดความขัดแย้งขึ้นในจักรวรรดิจีนว่า ภัยคุกคามเสถียรภาพความมั่นคงของจีนอย่างแท้จริง จะปกป้องพรมแดน หรือจะปกป้องน่านน้ำตะวันออก ฝ่ายหนึ่งเห็นว่าภัยผู้ป่วนร้ายแรงกว่าเพราะปักกิ่งอยู่ทางชายฝั่งทะเลตะวันออก ผู้ป่วนคุกคามไค้รวดเร็วกว่า ในขณะที่รัสเซียจะคุกคามปักกิ่งช้ากว่า เพราะปักกิ่งอยู่ไกลมาจากรัสเซีย อีกทั้งการรักษาสินเกียงต่อไปก็คงไม่สำเร็จโดยตลอด เพราะรัสเซียรุกล้ำตลอดเวลา จีนป้องกันลำบากมาก การรักษาสินเกียงควรล่าช้าไปก่อน อีกฝ่ายหนึ่งในราชสำนักจีนเห็นว่า ภัยผู้ป่วนไม่ร้ายแรงเพราะมุ่งผลประโยชน์ทางการค้า การรุกรานท่าไค้ทางเดียว คือทางทะเล ในขณะที่รัสเซียมีจุดประสงค์เป็นคั้งรุกรำดินแดนของจักรวรรดิจีน การมีพรมแดนติดกันและมีจุดมุ่งหมายดินแดนดังกล่าวเป็นอันตรายต่อจีนยิ่งนัก รัสเซียสามารถรุกรานจีนทางตะวันตกผ่านจีนเกียงก็ได้หรือผ่านไซบีเรียมาสู่มานจูเรียก็ได้ หรือจะรุกรำรุกรานทางทะเลทางตะวันออกก็ได้ ภัยผู้ป่วนเทียบได้กับโรคตามแขนขาไม่ร้ายแรงเท่าภัยรัสเซีย ซึ่งเปรียบเสมือนภัยคุกคามหัวใจจีน การสกัดกั้นรัสเซียต้องเริ่มตั้งแต่การรักษาสินเกียงไว้ให้ไค้ก่อนเป็นค้ำแรกในการป้องกันมองโกลเลียและจีน¹⁶

ใน ค.ศ. 1875 จักรวรรดิจีนตัดสินใจสละเกาะฟอร์โมซาให้ผู้ป่วน และเริ่มรณรงค์ปราบปรามจีนเกียง บรรดาภกฏในคอนเหนือของจีนเกียงทวายทวมเชื้อเชิญอังกฤษเข้าช่วย แต่ฝ่ายจีนไค้คัดค้านทางโดยพิชิตจีนเกียงอย่างรวดเร็วใน ค.ศ. 1877 ยกเวินอิลีในความครอบครองของรัสเซีย ทั้งจีนเกียงสงบราบคาบแล้วตามเงื่อนไขรัสเซีย จีนเริ่มขอร้องรัสเซียให้คืนอิลีและส่งทูตชื่อ จุงโหว (Ch'ung - hou) ไปกรุงเซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก (St. Petersburg เมืองหลวงของรัสเซีย) ปรากฏว่าทูตนี้ขาดประสพการณ์ไปเสียที่เชิงการทูตของรัสเซีย โดยยอมลงนามในสัญญาที่เมืองลิวาเดีย (Treaty of Livadia) ใน ค.ศ. 1879 คืนอิลีแต่ในนาม ในค้ำนพฤตินัย รัสเซียยังยึดครองพื้นที่ 7/10 ของอิลี สัญญานี้ก่อให้เกิดความแค้นเคืองแก่จีนมาก ไค้มีการประท้วงจับตัวทูตซึ่งไค้เตรียมสำเร็จโทษในฐานะที่ลงนามในสัญญาที่ลบลูกผู้หมิ่นเกียรติภูมิของจีน

จีนเริ่มคิดที่จะเผชิญหน้ารัสเซียในกรณีอิลี รัสเซียมิไค้รังรอเช่นกัน ไค้ส่งเรือรบ 23 ลำ แล่นมาที่จักรวรรดิจีน คุกคามจีน อีกทั้งแสดงท่าทีว่าจะส่งกองทัพอจากไซบีเรียมาร่วมโจมตีกรุงปักกิ่ง สงครามเริ่มปรากฏเป็นเงาค้ำหมิ่นเหนือจักรวรรดิจีน รัสเซียพร้อมที่จะใช้กำลังแสนยานุภาพพิชิตดินแดนที่ตนรุกรำเคิมที่ การแสดงท่าพร้อมรบในขณะที่จีนเองไม่พร้อมรบ นอกจากย้ายเมืองหลวงเข้าไปในตัวแผ่นดินภายใน ทำให้จีนเป็นฝ่ายอ่อนข้อให้แก่รัสเซีย โดยค้ำเนินการทูตเจรจากับรัสเซียที่กรุงเซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก จีนมุ่งยื่นกรานขออิลีคืน โดยชค

เขยให้รัสเซียเป็นเงินทอง ในการเจรจาครั้งนั้น คังกฤษหนุนหลังจีนเต็มที่อยู่ในที่ รัสเซียเอง ต้องการคืนอิสร แต่ยังไม่เห็นหนทางใดที่จะคืนไค้โดยไม่เสียหน้า รัสเซียไม่ต้องการรบกับจีนเท่า ไค้หนัก เพราะตนเองเพิ่งเสร็จศึกกับจักรวรรดิออกโตมัน (ค.ศ. 1877 - 1878) แต่รัสเซีย ต้องการแสดงกำลังขู่คุกคามจีน เพื่อเป็นการ ส่งสอนจีนมิให้บังอาจ เหมเกริมกับมหาอำนาจที่ยิ่งใหญ่ อย่างรัสเซีย¹⁷

หลังจากการเจรจาที่เป็นเยื่อเยิบครึ่งปี รัสเซียยอมอ่อนข้อคืนอิสรให้จีนโดยแลก กับเงินค่าทำขวัญ ทั้งสองฝ่ายทำสัญญาต่อกัน ณ กรุงเซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก (Treaty of St. Petersburg) ในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1881 ท้ายสุด รัสเซียเป็นฝ่ายยอมอ่อนข้อ แก่จีน นับเป็นครั้งแรกที่จีนสามารถ ยืนหยัดคัดค้านภัยตะวันตกในการรักษาดินแดนของตนไว้ไค้โดย เชิงการทูต จีนไค้ยกฐานะจีนเทียบชั้นเป็นมหา

กรณีพิพาทหมู่เกาะริวกิวและเกาะไค้ทวัน

ในขณะที่มหาอำนาจตะวันตกแก่งแย่งกัน เรียกร้องผลประโยชน์จากจีนอยู่นั้น ญี่ปุ่นเป็นชาติเอเชีย เซนกันชาติเดียวที่ไค้เปิดประเทศแล้ว เขาร่วมรับผลประโยชน์จากจีนเต็มที่ตั้งแต่ ค.ศ. 1870 ญี่ปุ่น ในรัชสมัยจักรพรรดิ เมจิไค้คิดค่อเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกับจักรวรรดิจีน ในฐานะมิตรประเทศ เสมอภาคกัน และไค้ทำสัญญาการค้าขายกันในปีต่อมา ตามสัญญานั้น ญี่ปุ่นไค้สิทธิ์ทุกประการ เท่าที่ตะวันตกไค้รับจากจีนตามหลักการให้ความอนุเคราะห์ เสมอภาคกัน

การเปิดประเทศโดยพลการของฝ่ายสหรัฐอเมริกาไค้ทำให้ญี่ปุ่นตระหนักถึงความ จำเป็นที่จะต้องพัฒนาชาติ ให้เทียบเท่าตะวันตก ญี่ปุ่นไค้เริ่มขบวนการฟื้นฟูชาติ ในขณะเดียวกัน ญี่ปุ่นไค้มีความหะเขอะหะยานไค้ฝันที่จะสร้างจักรวรรดิญี่ปุ่นขึ้น ดินแดนแห่งความไค้ฝันเบื้องต้น คือเกาะหมู่เกาะริวกิว (Ryūkyū Islands) และเกาะไค้ทวัน ซึ่งล้วนเป็นประเทศราชของ จักรวรรดิจีน โดยเฉพาหมู่เกาะริวกิวไค้ส่งเครื่องราชบรรณาการให้จีนตั้งแต่ ค.ศ. 1372 และ ต่อมาไค้ส่งเครื่องราชบรรณาการให้แก่เจ้านครรัฐสุม่า (Satsuma) ของญี่ปุ่นควย ส่วนเกาะ ไค้ทวันตกเป็นปัญหาแก่จักรวรรดิจีนมานานแล้ว¹⁸ ในคริสต์ศตวรรษที่ 17 ชาวดัช (Dutch หรือฮอลันดา) ไค้ยึดไค้ทวันอยู่หลายสิบปี ก่อเกิดความตึงเครียดกับจักรวรรดิจีนซึ่งถือไค้ทวัน เป็นเกาะรอมนอกแนวป้องกันจักรวรรดิจีน นอกจากชาวดัชแล้ว เกาะไค้ทวันยังมีความหมาย เสมือนหอกข้างแคร่สำหรับจีน เพราะผู้สวมักัดค่อราชวงศ์หมิงไค้พากันไปหลบหนีภัยสองซุ่มกำลัง ที่เกาะไค้ทวันตั้งแต่ ค.ศ. 1642 ราชวงศ์ชิงต้องสิ้นเปลืองกำลังทัพไปมากมาในการปราบ-ปราบและยึดครองไค้ทวันไค้สำเร็จใน ค.ศ. 1683 จักรวรรดิจีนไค้กักขังราษฎรชาวพื้นเมือง นับแต่นั้นมา ใน ค.ศ. 1871 ชาวเรือญี่ปุ่นไค้มีเรื่องวิวาทกับชาวเกาะไค้ทวัน ญี่ปุ่นเริ่มตั้งข้อ สงสัยในฐานะประเทศราชของไค้ทวันและหมู่เกาะริวกิว

โดยเนื้อแท้ ญี่ปุ่นเองหมายคาที่เกาหลีมากกว่าไต้หวัน เป็นความใฝ่ฝันอันเนิ่นนานมาแล้วหลายศตวรรษที่ญี่ปุ่นปรารถนาที่จะครอบครองเกาหลี¹⁹ ในอดีตญี่ปุ่นได้เคยพยายามรุกรานหรือครอบครองเกาหลีหลายครั้ง ประมาณ ค.ศ.360 (บางแห่งกะประมาณ ค.ศ.200) จักรพรรดินี จิงโก (Jingo) ได้รุกรานเกาหลี ญี่ปุ่นเพียรยึดครองเกาหลีมาหลายร้อยปี จนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 7 ญี่ปุ่นจึงยอมปล่อยมือจากเกาหลี และหวนกลับไปรุกรานเกาหลีครั้งมโหฬารภายใต้การนำของซุนซึกิชิเคโยชิ (Hashiba Hideyoshi) ใน ค.ศ.1592 จักรวรรดิจีนได้ใช้กำลังแสนยานุภาพเข้าปกป้องเกาหลีเต็มที่ ศักดิ์ศรีนั้นมันทอนอำนาจราชวงศ์หมิงไปสู่ความหายนะในบั้นปลาย ญี่ปุ่นเองต้องล่าถอยปล่อยเกาหลีอีกครั้งหนึ่ง และได้แต่ใฝ่ฝันต่อไป จนใน ค.ศ.1870 ชนชั้นผู้นำกลุ่มหนึ่งนำโดยซุนซึกิชิโกะ (Saigo Tsugumichi) ได้เสนอนโยบายขยายดินแดนสู่เกาหลี ก่อเกิดการวิพากษ์วิจารณ์ถกเถียงในหมูชนชั้นผู้นำของชาวญี่ปุ่นว่าด้วยการเลือกทางปฏิบัติ ว่าควรสร้างชาติก่อน หรือควรสร้างจักรวรรดิโดยที่เกาหลีก่อน กลุ่มผู้นำนโยบายขยายอาณาเขตสู่เกาหลีมีที่หาจะดำเนินการได้สำเร็จในชั้นต้น ก่อเกิดความระแวงแคลงใจแก่จักรวรรดิจีนเป็นอย่างยิ่ง แต่ทว่ากลุ่มสนับสนุนพัฒนาชาติสามารถดึงนโยบายกลับมาโดยเตือนว่า การมองมุ่งที่เกาหลีในขณะที่ญี่ปุ่นยังพัฒนาชาติและต้องการสัมพันธภาพอันดีงามกับจีนจะทำให้สัมพันธภาพระหว่างจักรวรรดิจีนกับญี่ปุ่นตึงเครียดสิ้นสะเทือนเสถียรภาพความมั่นคงของญี่ปุ่นเอง

เพื่อมิให้อีกฝ่ายแค้นเคืองจนเกินไปและเพื่อให้มีทางออกชดเชย ญี่ปุ่นหยิบยกเอาปัญหาสถานะภาพของหมู่เกาะริวกิวและไต้หวันขึ้นมาพิจารณา โดยร้องเรียนต่อจักรวรรดิจีนให้ชำระความกรณีพิพาทระหว่างญี่ปุ่นกับไต้หวัน จักรวรรดิจีนในระยะนั้นมีความหวาดวิตกกังวลเสียจากทางตะวันตกที่กำลังคืบคลานเข้าไปในตัวจักรวรรดิ จักรวรรดิจีนจึงเลือกที่จะยอมผ่อนปรนประณีประนอมต่อญี่ปุ่น โดยได้ตอบญี่ปุ่นว่า หมู่เกาะริวกิวและไต้หวันจะถูกนับเนื่องเป็นประเทศราชของจักรวรรดิจีน หมู่เกาะริวกิวและไต้หวันมีสิทธิ์ปกครองตนเองเป็นอิสระ (Autonomous Rule) เมื่อเกิดเหตุวิวาทกับญี่ปุ่นก็ยอมมีสิทธิ์เจรจากันเอง จักรวรรดิจีนไม่แทรกแซงกิจการภายในของประเทศราช ญี่ปุ่นได้ตีความนั้นว่า หมายถึงการที่จีนไม่รับผิดชอบต่อกรณีพิพาทและแสดงว่าจีนไร้อำนาจอธิปไตยเหนือดินแดนเหล่านั้นโดยสิ้นเชิง ญี่ปุ่นถือว่าดินแดนกรณีพิพาทมีไรดินแดนจีนโดยชอบธรรม

ความบาดหมางระหว่างชาวพื้นเมืองหมู่เกาะริวกิวและไต้หวันได้เป็นชนวนที่ตีใน ค.ศ.1873 ชาวพื้นเมืองไต้หวันฆ่าชาวริวกิวตาย ญี่ปุ่นเรียกร้องให้จีนเสียค่าหัวชดเชย ปีต่อมาภายใต้การนำของซุนซึกิชิโกะได้ยกพลขึ้นบกไต้หวันทดแทนความใฝ่ฝันที่จะพิชิตเกาหลี จีนได้แต่เฝ้าดูโดยมิได้ใช้กำลังต่อต้าน

ในกรณีหมู่เกาะริวกิวก็เช่นกัน จีนได้เปิดการเจรจากับญี่ปุ่นใน ค.ศ. 1874 จีนจำต้องยอมรับว่า ชาวพื้นเมืองเป็นผู้อยู่ใต้อำนาจบังคับบัญชาของญี่ปุ่น (Japanese Subjects) โดยการยินยอมจากจีน ญี่ปุ่นจึงยอมยกเลิกแผนยึดครองหมู่เกาะริวกิว ถึงกระนั้นญี่ปุ่นก็ยังกระตุ้นแรงเร้าจีนให้แย่งหมู่เกาะริวกิว แต่ไม่สำเร็จ ท่ามกลางความไม่พึงพอใจนั้นเองที่จีนเผชิญกับกรณีพิพาทเรื่องอีลีย์กับรัสเซีย ญี่ปุ่นจึงฉวยโอกาสผนวกหมู่เกาะริวกิวใน ค.ศ. 1879 และตั้งเป็นมณฑลใหม่ เรียกว่ามณฑลโอกินาวา (Okinawan Prefecture) จีนจำต้องละเลยเรื่องนี้ เพราะยังไม่พร้อมที่จะใช้กำลังต่อต้านทั้งญี่ปุ่นและรัสเซีย ความบาดหมางกันในเรื่องหมู่เกาะริวกิว ไท่หวน และสุดท้ายเรื่องเกาหลี ทำให้สัมพันธ์ภาพระหว่างจีนกับญี่ปุ่นเสื่อมลง

กรณีเกาหลีเป็นความคับแค้นใจอย่างรุนแรงสำหรับจักรวรรดิจีนซึ่งพยายามรักษาดินแดนนี้อย่างสุดความสามารถ เนื่องจากเกาหลีมีฐานะความสำคัญยิ่งยวดต่อเสถียรภาพความมั่นคงของจีน โดยพรมแดนที่ติดกัน เกาหลีเป็นเสมือนแนวป้องกันรอบนอกสกัดกั้นภัยที่จะมาทางทะเลที่หมายมุ่งล่าดินแดนแมนจูเรียและหรือหมายประชิดกรุงปักกิ่ง ความสำคัญของเกาหลีนั้นอาจจะกล่าวโดยสรุปได้โดยพิจารณาจากทัศนคติของรัฐบาล หรือ หุง จาง นักการทูตในระบอบเวลานั้น หรือ หุง จาง โค้วกาทเพียรพยายามชี้แจงให้วงการชั้นผู้นำในราชสำนักจีนในทศวรรษถึงถึงความสำคัญของเกาหลีว่า -

"ญี่ปุ่นมีความใฝ่ฝันทะเยอทะยานอยากได้เกาหลีมานานแล้ว เกาหลีมีความสำคัญต่อเรามากในฐานะที่เป็นแนวป้องกันบรรดาณฑลตะวันออก (เช่นสามมณฑลตะวันออก) นับถอยหลังย้อนไปสู่สมัย วันลี (Wan li) แห่งราชวงศ์หมิง ฮีเคโยชิโคส่งกำลังแสนยานุภาพมหาศาลมุ่งมาสู่เกาหลีด้วยจุดประสงค์ที่จะโจมตีเขินซิง (ปักกิ่ง) จากฐานที่มั่นแห่งคามสมุทรเฉียวกุง รัฐบาลหมิงจำต้องรุกเข้าช่วยเกาหลี กองทัพญี่ปุ่นเข้มแข็งกว่ากองทัพเรือ ในขณะที่ ถ้าญี่ปุ่นจะใช้กำลังทัพเรือโจมตีณฑลเกียงสู จี้เกียง ย่อมจะเป็นอันตรายใหญ่หลวงต่อภูมิภาคชายฝั่งทะเล การที่ญี่ปุ่นรุกรานเกาหลีจึงเป็นมหันตภัยต่อดินแดนเหลียวซิง (เช่นมณฑลเหลียวหนิงปัจจุบัน - คือแมนจูเรีย-ยูเรเชีย) ²⁰

จีนถือว่าเกาหลีเป็นประเทศราชส่งบรรณาการแก่จีน (Tributary State) แต่เกาหลีย่อมมีสิทธิเต็มที่ในการปกครองตนเองโดยจีนไม่ก้าวล้ำ การที่เกาหลีจะเปิดประเทศหรือไม่จึงยอมเป็นสิทธิขาดของเกาหลีเองว่าจะตัดสินใจประการใด จีนไม่มีสิทธิบังคับการเกาหลีในเรื่องเช่นนั้น ความยิ่งใหญ่ของจีนเหนือเกาหลี (Chinese Juerainty) หากไม่มีหลักการใดขัดกับหลักการปกครองตนเองโดยอิสระของเกาหลี (Korean Autonomy) ไม่ ²¹ 470

ตะวันตกได้ดำเนินการติดต่อกองทัพโดยผ่านจีนโดยตลอด ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับฐานะเกาหลีภายใต้ อิทธิพลจีนนี้ทำให้ญี่ปุ่นมุ่งที่จะให้การติดต่อกองทัพผ่านคนเพื่อเป็นการแสดงอิทธิพลของญี่ปุ่นเหนือ เกาหลี

ทัศนคติกล่าวของจีนทำให้ญี่ปุ่นได้พยายามที่จะบังคับให้เกาหลีเปิดประเทศและ เป็นประเทศเอกราชจากจีน สถานะภาพใหม่ของเกาหลีเท่านั้นจะมีความหมายถึงการที่เกาหลี หมดภาระในการส่งเครื่องราชบรรณาการให้จีน และสะดวกต่อญี่ปุ่นที่จะเข้าครอบครองโชอันาง อิทธิพลได้โดยตรง โดยมีต้องบาดหมางกับจักรวรรดิจีน ใน ค.ศ. 1876 ญี่ปุ่นได้ดำเนินการ ทูตเจรจาตกลงกับจีนโดยลงนามในสนธิสัญญา กังฮวา (Kanghwa Treaty) ซึ่งระบุว่า เกาหลีมีสิทธิเสรีในการเปิดประเทศแต่ปรากฏว่าเกาหลีได้ส่งเครื่องราชบรรณาการให้ทั้งจีนและ ญี่ปุ่น ทำให้จีนและญี่ปุ่นไม่พอใจ ญี่ปุ่นเองแรก ๆ ต้องการให้เกาหลีเป็นเอกราชโดยมิได้มุ่งหวัง ครอบครองเกาหลีโดยตรง แต่เมื่อเกิดปัญหาว่าจีนบังคับขู่เชิญเกาหลีให้ส่งเครื่องราชบรรณาการ ญี่ปุ่นจึงหวังความปรารถนาที่จะเข้าครอบครองเกาหลีโดยตรง

ท่ามกลางการแข่งขันเชิงการทูตของจักรวรรดิจีนและญี่ปุ่น ภายในเกาหลีเองได้ สร้างปัญหาหนักหน่วงขึ้นด้วย จากการเปิดประเทศ ลัทธินิยมปรัชญาแบบตะวันตกไหลล้นเข้าไป ในเกาหลี ที่สำคัญคือ ลัทธิชาตินิยม ในราชสำนักเกาหลีเองได้เกิดการแตกแยกอย่างรุนแรง ด้วยเรื่องวิวัฒนาการเกาหลี ฝ่ายหนึ่งมีลักษณะความคิดอนุรักษนิยมไม่ต้องการเปลี่ยนแปลงสถานะ ภาพเกาหลีฝ่ายนี้นิยมจักรวรรดิจีนและเป็นปฏิปักษ์ต่อทางตะวันตก จักรวรรดิจีนสนับสนุนฝ่าย นี้ที่ต่อต้านหัวก้าวหน้า (The Progressive หรือพวก Tong haks) ซึ่งต้องการพัฒนา ชาติแบบญี่ปุ่น ฝ่ายนี้ญี่ปุ่นเป็นผู้สนับสนุนใน ค.ศ. 1882 เมื่อฝ่ายอนุรักษนิยมโคกอกการรัฐประหาร ใจโจมตีสถานทูตญี่ปุ่น จักรวรรดิจีนและญี่ปุ่นได้ส่งทหารเข้าระงับเหตุทันที นับแต่นั้นมาจักรวรรดิ จีนได้เร่งรัดแสดงความเป็นใหญ่เหนือเกาหลีให้เป็นที่ประจักษ์โดยส่งยวนซีไค (Yuan Shih-kai) เป็นข้าหลวงกำกับราชการเกาหลี (Resident) ตามนโยบายหลี่ หุง จาง ยวนซีไคได้ส่ง เสริมให้ชาวตะวันตกเข้าไปรวมลงทุนพาณิชย์กรรมในเกาหลีแข่งกับญี่ปุ่น เพื่อมิให้ญี่ปุ่นเข้าครอบ ครอบครองเกาหลีโดยพลการ อีกทั้งสนับสนุนให้เกาหลีพัฒนาชาติ ปรับปรุงกำลังทหารให้เข้มแข็งขึ้น ยวนซีไคได้ส่งเสริมให้กลุ่มอนุรักษนิยมทวีความ เป็นปฏิปักษ์ต่อญี่ปุ่นยิ่งขึ้นตามลำดับ ฝ่ายญี่ปุ่นก็หนุน ฝ่ายหัวก้าวหน้าและแสดงท่าทีพร้อมที่จะช่วยให้ เกาหลีเป็นเอกราช ความตึงเครียดระหว่างจักร วรรดิจีนและญี่ปุ่นด้วยกรณีพิพาทเกาหลีจึงคุกรุ่นพร้อมที่จะระเบิดได้ทุกเมื่อ

แต่โอกาสที่จีนจะรบศึกกับญี่ปุ่นมิได้มีมากมายเท่าใดนัก นับแต่จีนสามารถปราบ กบฏภายในได้ราบคาบ และสามารถยับยั้งคืบเรียกดินแดนอิลีจากรัสเซียโดยเชิงการทูต ทำให้ จีนมีความมั่นใจที่จะเผชิญหน้าภัยต่าง ๆ ที่คุกคามรอบด้าน และเริ่มที่จะดำเนินนโยบายชัคซิ่นตอ ขอเรียกร้องของฝ่ายตะวันตกมากขึ้น ภายในจักรวรรดิจีนเอง ชาวจีนมีความเกลียดชังตะวันตก

มักจะทำร้ายทรัพย์สินชีวิตชาวตะวันตก ทุกครั้งที่เกิดเรื่อง มหาอำนาจตะวันตกมีบังคับจีนให้
ชดเชยค่าเสียหายและค่าทำขวัญ ดังเช่นใน ค.ศ. 1875 อังกฤษไคส่ง นายมาร์การี
(Augustus Margary) ผู้ช่วยกงสุลอังกฤษประจำมาเป็นผู้แทนเข้าไปสำรวจแม่น้ำแยงซี-
เกียงเพื่อพิจารณาสำรวจสร้างทางรถไฟเชื่อมพม่ากับยูนนานของจีน นายมาร์การีถูกลอบคักสัง-
หารเสียชีวิตลงในเดือนกุมภาพันธ์ ครั้นนั้นอังกฤษถือว่าเป็นการทำร้ายผู้แทน อังกฤษไคเรียก
ร้องให้จีนส่งทูตไปขอโทษอังกฤษที่กรุงลอนดอน แม้จะมีความอภัยเพียงใด จีนก็ต้องปฏิบัติตาม
ใน ค.ศ. 1880 อังกฤษยังสามารถเกลี้ยกล่อมจีนยอมเปิดสถานทูตแห่งแรกที่กรุงลอนดอน
จักรวรรดิจีนจึงได้เปิดประเทศเข้าไปมีบทบาทในวงการ เมืองต่างประเทศอย่างเป็นทางการนับ
แต่นั้นมา

กรณีพิพาทดินแดนอันนัม (Annam) นับแต่ฝรั่งเศสได้สร้างตนขึ้นมาเป็นมหาอำนาจอีกครั้งหนึ่ง
ในรัชสมัยจักรพรรดินโปเลียนที่สาม (Napoleon III) ฝรั่งเศสได้แสวงหาดินแดนเป็นอาณานิคม
ฝรั่งเศสมีความใฝ่ฝันที่จะครอบครองอินโดจีน โอกาสอันเหมาะเมื่อชาวญวนแสดงความรัง-
เกียจบรรทมมิชอบนารีทั้งทำร้ายถึงชีวิตบ้าง ก่อกวนการปกครองต่าง ๆ บ้าง ฝรั่งเศสจึงใช้เป็น
ข้ออ้างส่งทหารเข้าไปในไซงอนใน ค.ศ. 1859 นับแต่นั้นมา ฝรั่งเศสได้แย่งอำนาจอิทธิพลเข้า
ครอบงำเวียดนาม โดยเฉพาะใน ค.ศ. 1874 ฝรั่งเศสสร้างอันนัม (Annam, ปัจจุบันคือ
เวียดนามภาคเหนือ) เป็นรัฐภายใต้การอารักขา อันนัมได้ขึ้นขอความช่วยเหลือจากจีน
เมื่อพิจารณาในแง่จีเอ็มไอไม่มีเหตุผลทางโดยตรงกับฝรั่งเศส หากแต่ฝรั่งเศส
ได้มุ่งมั่นครอบครองอันนัมประเทศราชของจีน อีกทั้งชาวอันนัมได้ขอให้จีนช่วย จีเอ็มไอจึงหลีกเลี่ยง
พันธะเกียรติกายได้ แต่การทำสงครามกับฝรั่งเศสก็เป็นสิ่งที่จีนไม่ปรารถนาที่จะกระทำ
ท้ายสุดจีนจำต้องรักษาเกียรติภูมิของตน โดยพิตักซ์ชาวอันนัมช่วยการส่งทหารเข้าไปในกึ่งเกีย
(Tongkin ชิคพรมแดนจีน) เมื่อ ค.ศ. 1883 ทั้งนี้ การตัดสินใจเข้าสู่สงครามก่อให้เกิด
ความแตกแยกขึ้นในราชสำนักจีนอีกเช่นกัน รัฐบุรุษ หลี่ หุง จาง และเจ้าชายคอง (Prince
Kung) นักการทูตที่ชาวตะวันตกคุ้นเคย) เสนอว่าควรดำเนินนโยบายผ่อนปรนประนีประนอม
กับฝรั่งเศสโดยแสวงหามาตรการยุติความขัดแย้งด้วยวิถีทางการทูต ไม่ควรใช้ยุทธวิธีซึ่งจีนไม่
แน่ใจในผลลัพธ์ แต่อีกฝ่ายที่รักชาติเกียรติภูมิรุนแรงนำโดย จางจื่อตุง (Chang Chih-tung)
จางเปยลุน (Chang Pei-lun) ยืนยันโหมบเพื่อรักษาศักดิ์ศรีของจีนในการพิทักษ์ประเทศ
ราช จักรวรรดิจีนจำต้องเลือกว่าต้องการสันติภาพโดยยอมเสียศักดิ์ศรี หรือต้องการรบเพื่อ
รักษาศักดิ์ศรี จีนได้ดำเนินการทูตก่อนโดยเจรจาส่งร้องให้ฝรั่งเศสร่วมกับจีนในการพิทักษ์อา-
รักขา (Joint Protectorate) อันนัม เมื่อฝรั่งเศสปฏิเสธจีนกับฝรั่งเศสก็เข้าสู่ภาวะ
เผชิญหน้ากัน

ในเดือน สิงหาคม ค.ศ. 1884 กองทัพเรือปิดล้อมเมืองท่าฝ่งทะเลตะวันออกเฉียงใต้ ท่ามกลางสงครามที่จีนมีท่าทีว่าอาจมีชัย ปรากฏว่า รัสเซียกำลังแผ่อำนาจอิทธิพลรุกเจียบตามพรมแดนทางเหนือของจีน ญี่ปุ่นกำลังประชันเชิงการทูตแผ่อำนาจอิทธิพลแข่งกับจีนในเกาหลี ภาวะการณ์เหล่านี้ทำให้จีนจำต้องเร่งยุติสงครามกับฝรั่งเศสโดยเป็นฝ่ายเรียกร้องขอสันติภาพ ได้มีการลงนามในสนธิสัญญาที่เมืองเทียนสินใน ค.ศ. 1885 จีนสูญเสียอันมี้ให้แก่ฝรั่งเศส นับแต่นั้นมาฝรั่งเศสได้แผ่อำนาจอิทธิพลเข้าครอบงำอินโดจีนแทนที่จักรวรรดิจีน

การพ่ายแพ้ต่อฝรั่งเศสส่งผลสู่กรณีพิพาทชายแดนระหว่างจีนกับญี่ปุ่น และจีนกับอังกฤษด้วยในเวลาต่อมา กล่าวคือใน ค.ศ. 1885 นั้นเองอังกฤษเข้าครอบครองพม่าซึ่งจีนถือเป็นประเทศราช และจีนจำต้องเจรจากับญี่ปุ่นว่าด้วยเรื่องเกาหลีอีกครั้งหนึ่ง ใน ค.ศ. 1884 ฝ่ายอนุรักษนิยมก่อเหตุกับฝ่ายก้าวหน้า จีนและญี่ปุ่นแทรกแซงอีก นายกรัฐมนตรีโอโตะ (Ito Hirobumi) แห่งญี่ปุ่นได้เจรจากดลงกับ หลี่ หง จาง ว่าด้วยเรื่องเกาหลี ใน ค.ศ. 1885 ว่าจีน ญี่ปุ่นร่วมพิทักษ์อารักขาเกาหลี ไม่ฝักเกาหลีให้สร้างกำลัง ให้บรรเทาหาอำนาจตะวันตกทำ ทั้งสองฝ่ายจะถอนทหารออกจากเกาหลี และจะแจ้งให้อีกฝ่ายทราบล่วงหน้าถ้าต้องการส่งทหารเข้าแทรกแซงวิกฤตการณ์ใดก็ตามในเกาหลี ข้อตกลง ณ เทียนสิน (Tientsin Convention) นั้นอาจนับเนื่องได้ว่าเป็นข้อตกลงพักรบ (Truce) มากกว่าอื่นเพราะทางฝ่ายทางไม่พร้อมรบ ทางฝ่ายทางต้องการเวลาสร้างกำลังเพื่อเข้าประหัตประหารกันภายภาคหน้าให้เต็มที่

ลำพังการแข่งขันกับจีนในการครอบครองเกาหลีก็ทำให้ญี่ปุ่นประสพความยุ่งยากใจพอสมควรอยู่แล้ว ปรากฏว่าใน ค.ศ. 1885 ได้มีอีกชาติหนึ่งเข้าร่วม คือ รัสเซีย เริ่มจากการที่รัสเซียยึดได้เมืองท่าลาซาร์เฟฟ (Port Lazareff) ในชายฝั่งตะวันออกเฉียงเหนือของเกาหลี และอังกฤษยึดเมืองท่าแฮมมิลตัน (Hamilton) ในภาคใต้ของเกาหลี มหาอำนาจหลายฝ่ายให้ความสนใจเกาหลีมากขึ้นสมเจตนาของจีน ญี่ปุ่นเริ่มระมัดระวังตนเองมากขึ้นในการดำเนินนโยบายต่อเกาหลี ชั้นแรกญี่ปุ่นได้เปลี่ยนท่าทีของตนโดยการส่งเสริมให้จีนสร้างเกาหลีให้เข้มแข็ง และจีนแสดงท่าครอบครองเกาหลี โดยญี่ปุ่นอยู่เบื้องหลังจาก หายสุก เมื่อจีนสามารถควบคุมเกาหลีได้เต็มที่แล้ว ย่อมเป็นการร้ายแก่ญี่ปุ่นที่จะแก่งแย่งเกาหลีจากจีนเพียงชาติเดียว แทนที่จะต้องแก่งแย่งกับมหาอำนาจหลายฝ่าย ในขณะที่เดียวกันญี่ปุ่นก็ส่งเสริมให้ฝ่ายหัวหน้าแย่งชิงอำนาจในการปกครองเกาหลีจากฝ่ายอนุรักษนิยม

สงครามจีน-ญี่ปุ่น (The Sino-Japanese War, ค.ศ. 1894-95) ใน ค.ศ. 1894 จักรวรรดิจีนกับญี่ปุ่นเริ่มมีความสัมพันธ์ที่ตึงเครียดต่อกัน จีนหนุนฝ่ายอนุรักษนิยมให้ก่อการร้ายขึ้น